

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ. ΟΙ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ. ΜΙΑ ΕΠΑΝΕΚΤΙΜΗΣΗ.**

Επιμέλεια: ΜΙΧΑΗΛ Γ. ΑΤΣΑΒΕΣ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ, 2009

Αφιερώνεται στους γονείς μου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	ΣΕΛΙΔΑ
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	
ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	8
1.1.Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ.	8
1.2.Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ.	10
1.3.Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΩΣ ΚΑΝΟΝΩΝ <i>JUS COGENS</i> ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΜΗ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ.	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	20
2.1.Η ΗΘΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ.	20
2.2.ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ.	25
2.3.Η ΕΥΘΥΝΗ ΓΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ.	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	30
3.1.Η ΧΡΗΣΗ ΒΙΑΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ.	30
3.2.ΟΙ ΕΞΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ	34
3.3.Η ΑΜΥΝΑ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ. ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ ΣΤΗΝ ΑΜΥΝΑ. Η ΝΟΜΙΜΗ ΑΜΥΝΑ (<i>SELF-DEFENCE</i>), Η ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗ	

ΑΜΥΝΑ (ANTICIPATORY SELF-DEFENSE) ΚΑΙ Ο ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (PRE-EMPTIVE SELF-DEFENSE).	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	46
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΧΩΡΙΣ ΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΟΔΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΣΟΒΟΥ.	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	51
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΕ ΑΣΥΝΤΑΚΤΑ ΚΡΑΤΗ: Η ΣΟΜΑΛΙΚΗ ΚΡΙΣΗ.	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΚΤΟ	56
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΧΤΥΠΗΜΑ ΤΗΣ 11^{ης} ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2001: Η ΜΟΝΟΜΕΡΗΣ ΔΡΑΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΙΡΑΚ (2003).	57
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.	60

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά τους καθηγητές του Μεταπτυχιακού Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς, οι οποίοι με τη διδασκαλία και τις γόνιμες παρατηρήσεις τους με βοήθησαν αποφασιστικά στη συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ. ΟΙ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ. ΜΙΑ ΕΠΑΝΕΚΤΙΜΗΣΗ.

ΜΙΧΑΗΛ Γ. ΑΤΣΑΒΕΣ

Σημαντικοί όροι: η αρχή της μη επεμβάσεως, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η βία και η άμυνα στο διεθνές δίκαιο, η νομιμότητα και η ηθική της ανθρωπιστικής επεμβάσεως, η ευθύνη για προστασία.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Το ζήτημα της ανθρωπιστικής επεμβάσεως και της νομιμότητάς της κατά τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, εμφανίζεται κατά καιρούς στο διεθνές προσκήνιο και απασχολεί τη διεθνή θεωρία και πρακτική. Το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, έχει υιοθετήσει πλειάδα αποφάσεων, στο πλαίσιο του Κεφαλαίου VII του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, με τις οποίες εξουσιοδοτεί ορισμένα κράτη-μέλη του Οργανισμού, να λάβουν «*όλα τα απαραίτητα μέτρα*» για την επίτευξη, λιγότερο ή περισσότερο, σαφώς προσδιορισμένων στόχων, στο πλαίσιο της διατήρησης, της αποκατάστασης ή της επιβολής της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Οι πρώτες ενδείξεις αυτής της πρακτικής, εμφανίζονται, ήδη, κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Πιο συγκεκριμένα κατά τη σύγκρουση στην *Κορέα*, το 1950, και κατά τον αποκλεισμό της *N. Ροδεσίας*, το 1966.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, σημειώνονται ουσιώδεις μεταβολές στην πολιτική των στρατιωτικών επεμβάσεων, οι οποίες έχουν ως κεντρικό άξονα την περιφρούρηση της διεθνούς ασφάλειας. Η πολύχρονη αδράνεια του ΟΗΕ, ανήκει, πλέον, στο παρελθόν. Η λήξη της ιδεολογικοπολιτικής αντιπαράθεσης Ανατολής-Δύσης και η κατάρρευση του Ανατολικού Συνασπισμού, δημιούργησαν νέες συνθήκες, για την αντιμετώπιση ζητημάτων που αφορούν στη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας και γενικότερα στην προώθηση αρχών και πρακτικών, που αντανακλούν τη νέα πραγματικότητα της διεθνούς πολιτικής. Ειδικότερα, η διάλυση του πολυεθνικού κράτους και η εμφάνιση εθνοτικών και θρησκευτικών διαφορών, καθώς και εδαφικών διεκδικήσεων, προσδίδουν μία άλλη διάσταση στο χαρακτήρα της σύγκρουσης, ο έλεγχος της οποίας καθίσταται ακόμα πιο δύσκολος, λόγω της απουσίας σαφώς οριοθετημένων κρατικών συνόρων και πλήρως νομιμοποιημένων πολιτικών συστημάτων.

Η εργασία αυτή επιχειρεί την ολόπλευρη διαφώτιση του ζητήματος της ανθρωπιστικής επεμβάσεως, υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου, των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής, καθώς και την απάντηση των νομικών και, όχι μόνο, προβλημάτων που ανακύπτουν από αυτήν.

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, προσδιορίζεται εννοιολογικά η ανθρωπιστική επέμβαση, αποτυπώνεται η εξέλιξή της στο ιστορικό γίνεσθαι και καταδεικνύεται η αλληλένδετη σχέση που υφίσταται ανάμεσα στην προστασία των

ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σε διεθνές επίπεδο και στην αρχή της μη επεμβάσεως στη σφαίρα της εσωτερικής δικαιοδοσίας των κρατών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρατίθενται, από τη μία, οι βασικές σχολές σκέψεις στο ζήτημα αν η διεθνής κοινότητα έχει ηθικό καθήκον επεμβάσεως, στις περιπτώσεις που διαπιστώνει κατάφωρη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι απόψεις που αφορούν στη νομιμότητα της ανθρωπιστικής επεμβάσεως, από την άποψη των αρχών και των κανόνων του διεθνούς δικαίου. Από την άλλη, εκτίθενται τα κριτήρια που προσ απαιτούνται για τη νομιμοποίησή της. Παράλληλα, σκιαγραφείται η έννοια της συλλογικής «ευθύνης για προστασία» (*responsibility to protect*) των κρατών, στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών.

Στο τρίτο κεφάλαιο, εξετάζονται οι έννοιες της βίας και της άμυνας στο διεθνές δίκαιο, ως άμεσα συναρτώμενες με το ζήτημα της νομιμότητας της ανθρωπιστικής επεμβάσεως. Συγχρόνως, αναλύεται η διαχείριση της βίας από το Συμβούλιο Ασφαλείας, ως κυρίαρχου οργάνου στα πλαίσια του ΟΗΕ, και ο ρόλος που διαδραματίζουν σε αυτή αφενός η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και αφετέρου οι Περιφερειακοί Οργανισμοί.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, αναλύεται η επέμβαση της διεθνούς κοινότητας στο Κόσσοβο, το 1999, ως αντιπροσωπευτικό δείγμα της μονομερούς, άνευ της εξουσιοδοτήσεως των Ηνωμένων Εθνών, δράσεως του NATO. Ως δικαιολογία, προβλήθηκε η συστηματική παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην οποία συστηματικά υπέβαλε τον αλβανόφωνο πληθυσμό της περιοχής, μετά το 1989, ο Σέρβος Πρόεδρος Milosevic.

Το πέμπτο κεφάλαιο, αναφέρεται στη διεθνή επέμβαση στη Σομαλία (1992-1995), η οποία συνιστά χαρακτηριστικό παράδειγμα ανθρωπιστικής επεμβάσεως σε *ασύντακτα και αναρχούμενα κράτη (failed states)*, προερχόμενη ως αποτέλεσμα των ανεξέλεγκτων εσωτερικών συγκρούσεων, που κυριαρχούσαν στη χώρα αυτή, την περίοδο εκείνη.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο, εξετάζεται η διεθνής επέμβαση στο Ιράκ (2003), η οποία έλαβε χώρα μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, με σκοπό την προστασία από τις δύο δυνητικές απειλές της εποχής μας: *τα όπλα μαζικής καταστροφής και την τρομοκρατία.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η προσπάθεια να αναλυθεί η πρακτική των Ηνωμένων Εθνών, στο πεδίο της ανθρωπιστικής επεμβάσεως, προϋποθέτει δύο βασικά βήματα. Το πρώτο αφορά στον εννοιολογικό προσδιορισμό της και το δεύτερο στην εξέλιξή της στο ιστορικό γίνεσθαι.

Συγχρόνως, η γενική ενασχόληση με τα ανθρώπινα δικαιώματα, σε όλα τα επίπεδα των διεθνών σχέσεων, βρίσκεται στο επίκεντρο της επικαιρότητας, καθώς συνθέτει σταδιακά την εικόνα μίας αισθητικής, που εκφράζεται με διεθνή μέσα και, συγχρόνως, συνιστά και ζήτημα παιδείας, που παρουσιάζει παγκόσμια κάμψη.¹ Κατά πόσο, όμως, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμβιβάζεται με την αρχή της μη επεμβάσεως στη σφαίρα της εσωτερικής δικαιοδοσίας ενός κυρίαρχου κράτους; Στο κεφάλαιο αυτό, θα επιχειρηθεί η πολύπλευρη διαφώτιση αυτών των ζητημάτων.

1.1.Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ

Σύμφωνα με τον *Hedrey Bull*, «επέμβαση είναι η εξαναγκαστική παρέμβαση από ένα έξωθεν μέρος ή μέρη, στη σφαίρα της δικαιοδοσίας ενός κυρίαρχου κράτους ή ευρύτερα μίας ανεξάρτητης πολιτικής κοινότητας». Υπό αυτή την έννοια, η επέμβαση μπορεί να είναι βίαιη ή μη βίαιη, άμεση ή έμμεση. Το έξωθεν μέρος, είναι δυνατόν να είναι ένα κράτος, μία ομάδα κρατών ή ένας διεθνής οργανισμός. Άρα, η επέμβαση συνιστά απόπειρα επηρεασμού της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης μίας κρατικής οντότητας, η οποία εμπεριέχει το στοιχείο της χρήσης βίας, που της προσδίδει ιδιαίτερη σημασία, τόσο στο θεωρητικό όσο και στο πρακτικό επίπεδο.²

Ειδικότερα, όσον αφορά την ανθρωπιστική επέμβαση, η οποία ανήκει στη σφαίρα της εξωτερικής θεσμικής επεμβάσεως, πολλοί μελετητές έχουν επιχειρήσει να την προσδιορίσουν εννοιολογικά. Κατά τον κλασικό ορισμό που έχει δοθεί από τον Α.

¹ Εμμανουήλ Ρούκουνας, *Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα, εκδ. Εστία, 1995, σελ. 2.

² *Hedrey Bull, Intervention in world politics, Oxford University Press, Oxford, 1984, σελ. 1, στο Ειρήνη Χειλά-Άγγελος Αθανασόπουλος, Εθνοτική σύγκρουση και ανθρωπιστική επέμβαση, σελ. 567.*

ROUGIER, ως ανθρωπιστική επέμβαση (*intervention d' humanité, humanitarian intervention*) νοείται «η επέμβαση από κράτος ή ομάδα κρατών, στο έδαφος ξένου κράτους, που συνοδεύεται, ενδεχομένως, από την άσκηση βίας, με σκοπό την προστασία ατόμων από κατάφορες παραβιάσεις των θεμελιωδών τους δικαιωμάτων».³

Επιχειρώντας να την προσαρμόσουμε στη μεταψυχροπολεμική πραγματικότητα, θα μπορούσαμε να την ορίσουμε ως «την απειλή ή τη χρήση βίας, δια μέσου κρατικών συνόρων, από ένα κράτος ή ομάδα κρατών, με σκοπό την πρόληψη ή τον τερματισμό εκτεταμένων και σοβαρών παραβιάσεων των θεμελιωδών και απαραβίαστων δικαιωμάτων ατόμων, άλλων από τους υπηκόους του επεμβαίνοντος κράτους, χωρίς την έγκριση του κράτους εντός της επικράτειας του οποίου ασκείται βία».⁴ Σε αυτό τον ορισμό, δεν περιλαμβάνονται η επέμβαση μέσω της επιβολής κυρώσεων, καθώς και εκείνη για την προστασία των υπηκόων του επεμβαίνοντος κράτους.

Άλλες απόπειρες ορισμού, αναφέρονται σε «απειλή ή χρήση ένοπλης βίας, εκ μέρους ενός κράτους ή ενός διεθνούς οργανισμού, που συντελείται με σκοπό την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» ή σε «μία μορφή ανάλογης βοήθειας, συμπεριλαμβανομένης της βίαιης βοήθειας από κυβερνήσεις, σε πολίτες άλλου κράτους, οι οποίοι είναι θύματα βαριάς μορφής τυραννίας (δηλαδή στερούνται τα ατομικά δικαιώματά τους, από την ίδια τους την κυβέρνηση) ή αναρχίας (δηλαδή στερούνται τα ατομικά τους δικαιώματα, εξαιτίας της κατάρρευσης της εσωτερικής έννομης τάξης).⁵ Στη σημερινή συγκυρία, προσλαμβάνει ιδιαίτερη σημασία η κατηγορία που αναφέρεται στην προστασία των δικαιωμάτων πληθυσμών, από παραβιάσεις της ηγεσίας, γεγονός που θα μπορούσε να νομιμοποιήσει την ανθρωπιστική επέμβαση.

³ Φωτεινή Παζαρτζή, *Η μονομερής ανθρωπιστική επέμβαση και το διεθνές δίκαιο*, στο νομικό περιοδικό Το Σύνταγμα, Διμηνιαία επιθεώρηση συνταγματικής θεωρίας και πράξης, τεύχος 4/2001, Αθήνα, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001, σελ. 1.

⁴ J.L. Holzgrefe-Robert O. Keohane, *Humanitarian intervention: ethical, legal and political dilemmas*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, σελ. 18.

⁵ Βλ. Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *Ανθρωπιστική επέμβαση και ευθύνη για προστασία*, σελ. 569-570, κεφ. 24 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 567.

1.2.Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ

Η ιστορία της ανθρωπιστικής επεμβάσεως, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το δόγμα του «δίκαιου πολέμου».⁶ Ο «δίκαιος πόλεμος», σαν ιδέα, ανάγεται στον Αριστοτέλη, ο οποίος, στα «Πολιτικά», αναφέρεται στην προσφυγή σε πόλεμο, προκειμένου οι άνθρωποι να μπορούν να συμβιώνουν ειρηνικά. Τον 5^ο αιώνα μ.Χ., διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον Ιερό Αυγουστίνο, ο οποίος, στο έργο του η «Πολιτεία του Θεού», αναφέρεται στο δίκαιο πόλεμο, που είναι προτιμότερος της άδικης ειρήνης και που προσβλέπει στη χρήση βίας, προκειμένου να δημιουργηθεί πρόσφορο έδαφος για την επίτευξη του έσχατου στόχου, που είναι η επικράτηση της ειρήνης (*pax et ordinate concordia*).

Τον 13^ο αιώνα μ.Χ., συστηματοποιήθηκε από τον Θωμά Ακινάτη, ο οποίος έθεσε τρία κριτήρια του δίκαιου πολέμου: τη δίκαιη εξουσία, τη δίκαιη αιτία πολέμου και τη δίκαιη πρόθεση. Έτσι, ο δίκαιος πόλεμος συνιστά μία έννοια που συνδέεται βαθιά με τη χριστιανική και τη δυτική παράδοση. Είναι άξιο αναφοράς ότι στην κατεύθυνση αυτή, συνέβαλε το γεγονός ότι οι χριστιανοί θεολόγοι του Μεσαίωνα πίστευαν ότι η θρησκεία ήταν ο πιο δίκαιος λόγος για να προσφεύγει κανείς στον πόλεμο (κάτι που πιστοποιείται από τις σταυροφορίες).

Εντός του εννοιολογικού πλαισίου του «δίκαιου πολέμου», μπορούμε να διακρίνουμε δύο κατηγορίες: α) Το δίκαιο του πολέμου (*jus ad bellum*), το οποίο εξετάζει αν υφίσταται δίκαιος λόγος για προσφυγή σε πόλεμο και β) το δίκαιο κατά τη διάρκεια του πολέμου (*jus in bello*), το οποίο ερευνά τους όρους διεξαγωγής του πολέμου. Το *jus ad bellum*, εστιάζει στα παραπάνω κριτήρια του Ακινάτη και προσθέτει ότι ο πόλεμος πρέπει να αποτελεί το «τελευταίο καταφύγιο» (*ultimum refugium*), καθώς και ότι η χρησιμοποιούμενη βία, χρειάζεται να είναι ανάλογη των πράξεων που την προκάλεσαν, ενώ το *jus in bello*, θέτει απαγορεύσεις σχετικά με την προστασία των αμάχων και τη διεξαγωγή της μάχης με τα κατάλληλα όπλα και τις κατάλληλες μεθόδους.⁷

⁶ Ειρήνη Χειλά-Άγγελος Αθανασόπουλος, *ό.π.*, σελ. 568.

⁷ Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *Ο προληπτικός πόλεμος ή η παραχάραξη της λογικής*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2005, σελ. 13.

Η Συνθήκη της Βεσφαλίας, το 1648, δημιούργησε πρόσφορο έδαφος αφενός για την εγκαθίδρυση της ισορροπίας ισχύος, της κρατικής κυριαρχίας και της μη επεμβάσεως, ως θεμελιωδών αρχών του διακρατικού συστήματος και αφετέρου για την ανάπτυξη της χρήσης βίας, ως μεθόδου επίλυσης των κρατικών διαφορών, βασισμένης κυρίως στην ιδέα της εθνικής κυριαρχίας. Ωστόσο, παρά την τεράστια σημασία της τελευταίας, τον 19^ο αιώνα μ.Χ. οι κυβερνήσεις άρχισαν να βλέπουν τα πλεονεκτήματα της θυσίας ενός ποσοστού της κυριαρχίας τους, με αντάλλαγμα μία αυξημένη προβλεπτικότητα στις διεθνείς σχέσεις.⁸

Οι πρώτες περιπτώσεις που θα μπορούσαν να ενταχθούν στη λογική του δόγματος της ανθρωπιστικής επεμβάσεως, εμφανίζονται στο δεύτερο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα μ.Χ. Αιτία γι' αυτό, ήταν η αυξανόμενη ανησυχία των μεγάλων δυνάμεων, που συμμετείχαν στο Κονσέρτο της Ευρώπης,⁹ αναφορικά με την τύχη των χριστιανικών πληθυσμών, στις κτήσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο. Δύο χαρακτηριστικές περιπτώσεις συνιστούν: α) Η επέμβαση της Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας υπέρ των Ελλήνων, το 1827, ώστε να εξαναγκαστεί η Οθωμανική Αυτοκρατορία να αποδεχθεί την ελληνική ανεξαρτησία και β) η επέμβαση της Γαλλίας στη Συρία, το 1860-1861, προκειμένου να διασωθεί ο χριστιανικός πληθυσμός από τις σφαγές των Τούρκων.

Οι παραπάνω επεμβάσεις δεν ήταν μονομερείς, αλλά πολυμερείς, καθώς είχαν την εξουσιοδότηση του Κονσέρτου της Ευρώπης και βασιζόνταν στην επικράτηση της λογικής της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σύμφωνα με την κρατούσα θεωρία του 19^{ου} αι. μ.Χ., τέτοιες επεμβάσεις θεωρούνταν νόμιμες, στο μέτρο που δεν απαγορευόταν ρητά κατά το διεθνές δίκαιο η χρήση βίας στις διεθνείς σχέσεις.¹⁰ Παράλληλα, δε συνιστούν τα πρώτα σπέρματα διαμόρφωσης εθιμικού δικαίου περί μονομερούς ανθρωπιστικής επεμβάσεως, διότι πρέπει να εξετασθούν υπό το πρίσμα της άνισης σχέσης σε οικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό επίπεδο, που υπήρχε μεταξύ

⁸ Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *Προσεγγίσεις στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*, Αθήνα, εκδ. Σιδέρη, 1999, σελ. 59-62. Ο σκοπός της συνθήκης, που τερμάτισε τον τριακονταετή πόλεμο μεταξύ καθολικών και προτεσταντών (1618-1648), ήταν να σταματήσουν οι αιματοχυσίες στην Ευρώπη, που προκαλούνταν από τις επεμβάσεις διαφόρων ηγεμόνων με την επίκληση θρησκευτικών λόγων.

⁹ Το Κονσέρτο της Ευρώπης, θεωρείτο εκείνη την εποχή ως μία μικρογραφία του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.

¹⁰ Φωτεινή Παζαρτζή, *ό.π.*, σελ. 1.

της δυτικής κοινωνίας και των Οθωμανών, καθώς και των προφανών στρατηγικών συμφερόντων των εμπλεκόμενων ευρωπαϊκών δυνάμεων.¹¹

Η Κοινωνία των Εθνών, αντιπροσώπευσε την πρώτη σημαντική ρήξη με τις παραδοσιακές θεωρίες και την πρακτική του *jus ad bellum*. Χωρίς να κηρύσσει έκνομο τον πόλεμο, τον έθετε υπό διεθνή έλεγχο και τον θεωρούσε παράνομο, στις περιπτώσεις διεξαγωγής του άνευ προηγούμενης υποβολής της διαφοράς σε μεθόδους και μέσα ειρηνικής διευθέτησης (δηλαδή όταν ξεκινούσε προ της εκπνοής του απαραίτητου τριμήνου, μετά την έκδοση διαιτητικής ή δικαστικής απόφασης και στρεφόταν κατά μέρους που είχε ήδη δικαιωθεί από τις άνω διαδικασίες).

Μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, παρατηρούμε την παράλληλη επικράτηση της αντίληψης περί προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του σεβασμού των αρχών της κρατικής κυριαρχίας και της μη επεμβάσεως. Από τη μία πλευρά, υπήρξαν οι πολυάριθμες συμφωνίες και συμβάσεις για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹² Από την άλλη πλευρά, η διατήρηση της κρατικής κυριαρχίας, η απαγόρευση της χρήσης βίας και η αρχή της μη επεμβάσεως, κατοχυρωθήκαν θεσμικά από τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ (στις παραγράφους 1, 4 και 7 του άρθρου 2). Οι εξελίξεις αυτές, οδήγησαν το διεθνή νομοθέτη να απαγορεύσει τον πόλεμο ως όργανο της διεθνούς πολιτικής, κυρίως με την υιοθέτηση του άρθρου 2 παρ. 4 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, το οποίο αποτελεί *την καρδιά του συστήματος ασφαλείας του Οργανισμού*.

Στο πολιτικό πεδίο, η διπολική φύση του διεθνούς συστήματος, σε συνδυασμό με την ιδεολογική και την πολιτική αντιπαράθεση μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης, δεν άφηνε περιθώρια συμφωνίας σχετικά με τη φύση, τις προϋποθέσεις και την πρακτική εφαρμογή της ανθρωπιστικής επεμβάσεως. Αιτία γι' αυτό, ήταν το ότι η προάσπιση της κρατικής κυριαρχίας και η αρχή της μη επέμβασης συνιστούσαν αποτρεπτικά εργαλεία, τα οποία αποσκοπούσαν στη διατήρηση της ισχύουσας ισορροπίας δυνάμεων.

¹¹ Thomas M. Frank-Nigel Rodley, *After Bangladesh: the law of humanitarian intervention by military force*, *The American Journal of International Law* 67/2, Απρίλιος 1973, σελ. 281.

¹² Η κορυφαία εξ αυτών θεωρείται η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στην οποία προέβη η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1948.

Ωστόσο, στα μέσα της δεκαετίας του 1980, η ανάδυση μίας νέας πολιτικής σκέψης, στην πρώην ΕΣΣΔ, μετά την άνοδο στην ηγεσία του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, οδήγησε σε μία δραματική αλλαγή της πρακτικής της διεθνούς επεμβάσεως, η οποία κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου αποτελούσε, κατά κύριο λόγο, προνόμιο των δύο υπερδυνάμεων. Η απεμπλοκή του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ από τις διπολικές αγκυλώσεις, σήμαινε ότι θα μπορούσε, πλέον, να αναλάβει τον εγγυητικό ρόλο του σχετικά με την προστασία της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.¹³

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η ανατροπή της διπολικής ισορροπίας σε συστημικό επίπεδο, συνδυαζόταν με την απροθυμία των Μεγάλων Δυνάμεων να επέμβουν σε εστίες έντασης στην περιφέρεια της Δύσης. Ωστόσο, η άνοδος της ισλαμικής τρομοκρατίας, φάνηκε να αναστρέφει προσωρινά τα δεδομένα, με την πρόθεση της κυβέρνησης Μπους να στρέφεται στην κατεύθυνση της αντιμετώπισης του *ισλαμικού φονταμενταλισμού*,¹⁴ στις χώρες της Μέσης Ανατολής.

Το νέο περιβάλλον, διέπεται από τη μείωση της σημασίας των διακρατικών συγκρούσεων και την αύξηση εκείνης των εσωτερικών συγκρούσεων. Η κατάρρευση πολλών πολυεθνικών κρατών, ιδιαίτερα στην επικράτεια πρώην κομμουνιστικών χωρών (όπως η Σοβιετική Ένωση και η Γιουγκοσλαβία), αλλά και στον τρίτο κόσμο, αναγόρευσε τις εμφύλιες συγκρούσεις σε μείζονα απειλή για τη διεθνή ειρήνη και σταθερότητα.¹⁵

Οι παραπάνω εξελίξεις, οδήγησαν σε μία αλλαγή της μορφής και του περιεχομένου της επεμβάσεως, όπως αυτή καθιερώθηκε στον Ψυχρό Πόλεμο, η οποία έχει δύο πτυχές: α) Η πρώτη πτυχή, αφορά την ανάδυση μίας νόρμας αλληλεγγύης, η οποία σχετίζεται με την ανθρωπιστική επέμβαση για την προστασία των αμάχων πληθυσμών και των δικαιωμάτων των ατόμων. β) Η δεύτερη πτυχή αφορά την επέμβαση, με σκοπό την αποκατάσταση δημοκρατικών καθεστώτων ή γενικότερα την προώθηση συγκεκριμένων μορφών εσωτερικής διακυβέρνησης. Αυτή η πτυχή, στηρίζεται στην άποψη ότι η κυριαρχία ασκείται από το λαό και, αν αυτός καταπιέζεται, τότε η χρήση

¹³ Ειρήνη Χειλά-Άγγελος Αθανασόπουλος, *ό.π.*, σελ. 579.

¹⁴ Για την ανάλυση των διαστάσεων του φαινομένου, βλ. Μαίρη Μπόση, *Ζητήματα ασφάλειας στη νέα τάξη πραγμάτων*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 1999, σελ. 99-127.

¹⁵ Ειρήνη Χειλά, *Ο ρόλος της μεσολάβησης στο χειρισμό κρίσεων, Ο ΟΗΕ στην εποχή της μοναδικής υπερδύναμης*, Αθήνα, εκδ. Σιδέρη, 1999, σελ. 61.

βίας από άλλο κράτος ή ομάδα κρατών, για να αρθεί η καταπίεση, είναι δυνατόν να νομιμοποιηθεί.¹⁶

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

¹⁶ Ειρήνη Χειλά-Άγγελος Αθανασόπουλος, *ό.π.*, σελ. 582.

1.3. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΩΣ ΚΑΝΟΝΩΝ *JUS COGENS* ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΜΗ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ

Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στο περιβάλλον του διεθνούς δικαίου, έχει παλιές βάσεις. Για το περισσότερο χρονικό διάστημα, θεωρήθηκε ότι η ύλη τους περιέρχεται εντός της εσωτερικής δικαιοδοσίας των κρατών. Ωστόσο, μία επιβλητική σειρά στοιχείων της διεθνούς πρακτικής, καταδεικνύει ότι η ύλη των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αφαιρέθηκε από την αποκλειστική εσωτερική δικαιοδοσία των κρατών.

Στην κατεύθυνση αυτή, συνέβαλε το γεγονός ότι ορισμένα δικαιώματα χαρακτηρίζονται ως *θεμελιώδη* και *απαραβίαστα*. Θεμελιώδη, με την έννοια ότι τοποθετούνται σε συγκεκριμένη κατηγορία *του αναγκαστικού δικαίου (ius cogens)*. Απαραβίαστα, με την έννοια ότι κανένα κράτος ή οργανισμός, δε μπορεί να στερήσει από ένα άτομο την απόλαυση των δικαιωμάτων του.¹⁷ *Στις μέρες μας, υφίσταται ένας μη αναστρέψιμος πυρήνας κανόνων και οργάνων διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.*¹⁸

Ο χαρακτηρισμός των κανόνων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως κανόνων *jus cogens*, επιβάλλει όχι μόνο την ακυρότητα των συνθηκών που αντιτίθενται σε αυτά, μα συγκαταθέτει σε κάθε κράτος να ζητάει την τήρηση αυτών των κανόνων, χωρίς οι τελευταίοι να υπεισέρχονται στο όριο της εσωτερικής δικαιοδοσίας, σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 7 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Αυτή η πραγματικότητα, επιβεβαιώθηκε και από τη νομολογία: το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, στην υπόθεση *Barcelona Traction Case* (1970), όρισε ότι οι υποχρεώσεις *έναντι όλων (erga omnes)* προέρχονται «... *from the principles and rules, concerning the basic rights of the human person, including protection from slavery and racial discrimination...*».¹⁹

¹⁷ Λιακόπουλος, *ό.π.*, σελ. 127.

¹⁸ Εμμανουήλ Ρούκουνας, *Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα, εκδ. Εστία, 1995, σελ. 4.

¹⁹ *Case concerning the Barcelona traction Case, Light and power Company, (Belgium vs. Spain)*, I.C.J.R, Rep, par. 34, p. 32, in RODLEY: *"Human rights and humanitarian intervention: the case of the world court"*, page 323.

Τα πιο σημαντικά διεθνή νομικά κείμενα, υιοθετήθηκαν, σε πρώτη φάση, μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν σε διαφορετικές συνθήκες ειρήνης υπήρξαν ρήτρες στα εσωτερικά δίκαια των κρατών, προκειμένου να ρυθμίζονται ζητήματα που αφορούσαν τις σχέσεις του κράτους με τους κατοίκους, αναφορικά με συγκεκριμένες μειονότητες, θρησκευτικές ή γλωσσικές. Ωστόσο, μονάχα κατά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και ύστερα από την επικύρωση αρχών του *Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών*, έγινε εμφανής η επιβεβαίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο περιεχόμενο του διεθνούς δικαίου.²⁰

Το 1948, υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών η *Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*²¹ και υπογράφηκε η *Σύμβαση περί Γενοκτονίας* (στις 9 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους). Η *Διεθνής Σύμβαση περί της Εξαλείψεως όλων των Μορφών Φυλετικών Διακρίσεων της 7^{ης} Μαΐου 1966* και η υιοθέτηση των δύο Συμφώνων της 16^{ης} Δεκεμβρίου 1966 περί *Ατομικών, Πολιτικών, Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων*, υπήρξαν τα πλέον σημαντικά μέτρα, τα οποία σχεδιάστηκαν ποτέ από την Επιτροπή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και υιοθετήθηκαν από τις Γενικές Συνελεύσεις των Ηνωμένων Εθνών, σχετικά με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²² Παράλληλα, σε τοπικό, περιφερειακό επίπεδο, σημειώθηκαν σημαντικά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση, όπως η σύναψη της *Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*²³ (Ε.Σ.Δ.Α.) και του *Χάρτη της Αφρικής για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Λαών*.

Σε νομολογιακό επίπεδο, η απόφαση του *Διεθνούς Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης*, αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία του διεθνούς δικαίου και ανέτρεψε εκ βάθρων τους παραδεδωμένους κανόνες του, ιδίως όσον αφορά την αρχή της νομιμότητας και στον

²⁰ Ο Χάρτης ανάμεσα στους σκοπούς του περιλαμβάνει: «να ενθαρρύνει το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών για όλους, χωρίς διάκριση του είδους, φυλής, γλώσσας ή και θρησκείας».

²¹ Στο πρώτο άρθρο της, δηλώνεται περίτρανα ότι «όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι, απολαμβάνοντας τα ίδια δικαιώματα».

²² Κωνσταντίνος Π. Χορτάτος, *Εισαγωγή στο σύγχρονο διεθνές δίκαιο και το πρόβλημα των σχέσεων μεταξύ διεθνούς και εσωτερικού δικαίου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003, σελ. 57-58.

²³ Υπογράφηκε στη Ρώμη το 1950 και επαναλαμβάνει τα βασικά δικαιώματα του ανθρώπου που αναφέρονται και στις άλλες διεθνείς συνθήκες (για παράδειγμα το δικαίωμα στη ζωή, η απαγόρευση της εξαναγκαστικής εργασίας, το δικαίωμα στην ελευθερία κ.α.).

κανόνα ότι το διεθνές δίκαιο διέπει μόνο τις σχέσεις μεταξύ των κρατών. Κι αυτό, διότι η απόφαση να καταδικασθούν τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, που διέπραξαν οι επικεφαλής της Χιτλερικής Γερμανίας, κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, ήταν ένας τρόπος να καταδειχθεί ότι η απόλυτη κυριαρχία των κρατών, σχετικά με τη μεταχείριση των λαών που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους, δεν έχει πλέον θέση στο διεθνές δίκαιο.²⁴

Η αρχή της μη επεμβάσεως στα ζητήματα εσωτερικής δικαιοδοσίας των κρατών, αποτυπώνεται στο άρθρο 2 παρ. 7 του Χάρτη του ΟΗΕ, σύμφωνα με το οποίο *«ουδεμία διάταξις εκ των διαλαμβανομένων εις τον παρόντα Χάρτη, θα παρέχη το δικαίωμα εις τα Ηνωμένα Έθνη να επεμβαίνωσιν εις ζητήματα ανήκοντα ουσιαστικώς εις την εσωτερικήν δικαιοδοσίαν οιουδήποτε Κράτους ή θα υποχρεοί τα Μέλη να υποβάλλωσιν παρόμοια ζητήματα προς διακανονισμόν κατά τον παρόντα Χάρτην»*.²⁵ Η αρχή αυτή, έχει εμπλουτισθεί με αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, κυρίως με την απόφαση 2625 της Γενικής Συνέλευσης της 24^{ης} Οκτωβρίου του 1970, κατά την οποία *«κανένα κράτος ή ομάδα κρατών δεν έχει το δικαίωμα να επέμβει, άμεσα ή έμμεσα, για οποιοδήποτε λόγο, στις εσωτερικές ή εξωτερικές υποθέσεις οποιοδήποτε άλλου κράτους»*.²⁶ Πρακτική συνέπεια της αρχής αυτής, είναι ότι η ένοπλη επέμβαση, καθώς και πάσα μορφή επέμβασης που στρέφεται ενάντια στην προσωπικότητα ενός κράτους ή κατά των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών του στοιχείων, αντίκεινται στο διεθνές δίκαιο.

Σχετική με τα παραπάνω, είναι η διαπίστωση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης στην *υπόθεση του Στενού της Κέρκυρας (1947)*. Αναφορικά με το τελευταίο, το διέσχισαν βρετανικά αντιτορπιλικά, που μετέφεραν πυρομαχικά για τον εμφύλιο. Η Αλβανία, είχε τοποθετήσει νάρκες, στην αιγιαλίτιδα ζώνη της. Το Δ.Δ.Χ., τάχθηκε υπέρ της Μεγάλης Βρετανίας, λαμβάνοντας υπόψη ένα παράνομο προσαχθέν αποδεικτικό μέσο, τη νάρκη. Διαπίστωσε ότι *«το λεγόμενο δικαίωμα επέμβασης, δε μπορεί να αντιμετωπισθεί παρά ως εκδήλωση μίας πολιτικής δυνάμεως, πολιτικής που στο*

²⁴ Κωνσταντίνος Π. Χορτάτος, *Ανθρώπινα δικαιώματα και διεθνής έννομος τάξις*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1984, σελ. 238.

²⁵ *Διεθνές Δίκαιο-Κείμενα*, επιμέλεια Λ-Α Σισιλιανός, Φ. Παζαρτζή, Μ. Γαβουνέλη, Σειρά Διεθνούς Δικαίου και Εξωτερικής Πολιτικής, διεύθυνση Εμμ. Ρούκουνας, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007, σελ. 19.

²⁶ Λιακόπουλος, *Το δίκαιο στην ανθρωπιστική επέμβαση*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001, σελ. 116.

παρελθόν έδωσε αφορμή για πολύ σοβαρές καταχρήσεις και δε θα μπορούσε, οποιεσδήποτε και αν είναι οι παρούσες ατέλειες της διεθνούς οργάνωσης, να βρει καμία θέση στο διεθνές δίκαιο».²⁷

Η ανάπτυξη τόσο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όσο και του ανθρωπιστικού δικαίου, επέφεραν έναν περιορισμό στην ιδέα της απόλυτης κρατικής κυριαρχίας. Έχει γίνει, πλέον, κοινά αποδεκτό ότι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν ανάγεται στην αποκλειστική δικαιοδοσία των κρατών. Αυτό το δικαίωμα βλέψεως (*droit de regard*)²⁸ επί της καταστάσεως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εσωτερικό των ξένων κρατών, έχει αναπτυχθεί περαιτέρω και στην εμφάνιση, κατά πολλούς, ενός νέου κανόνα, σύμφωνα με τον οποίο οι κατάφωρες παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου, που πλήττουν την διεθνή κοινότητα στο σύνολό της, νομιμοποιούν το δικαίωμα κάθε κράτους να αντιδράσει.

Σε αυτό το υπόβαθρο, στηρίχθηκε η ιδέα περί ύπαρξης ενός δικαιώματος παρεμβάσεως, σύμφωνα με την οποία το κράτος δεν έχει πλέον την αποκλειστική δικαιοδοσία της οργάνωσης και παροχής της ανθρωπιστικής βοήθειας στους πληττόμενους πληθυσμούς. Αντίθετα, νομιμοποιούνται τόσο Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί (Μ.Κ.Ο.), όσο και άλλα κράτη να παρέχουν βοήθεια σε πληθυσμούς, που τελούν σε κατάσταση ανάγκης, σε περίπτωση που το ίδιο το κράτος δε δύναται ή δεν επιθυμεί να παράσχει τέτοια βοήθεια. Με άλλα λόγια, η διεθνής πρακτική και νομολογία αναγνωρίζουν, πλέον, ότι η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας δεν προσβάλλει την κρατική κυριαρχία και δε συνιστά παράνομη επέμβαση στην σφαίρα εσωτερικής δικαιοδοσίας ενός κράτους.

Σύμφωνα με την VII αρχή της Τελικής Πράξης του Helsinki, «τα συμμετέχοντα κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση, *inter alia*, να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες». Η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, υιοθέτησε τη βασική αυτή αρχή και διακήρυξε ότι η επέμβαση στο εσωτερικό των κρατών από τα Ηνωμένα Έθνη, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες υφίσταται παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ουδόλως αντιβαίνει στη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 7 του

²⁷ Εμμανουήλ Ρούκουνας, *Διεθνές Δίκαιο II, Το κράτος και το έδαφος-Δίκαιο της θάλασσας*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1997, σελ. 160-161.

²⁸ Φωτεινή Παζαρτζή, *ό.π.*, σελ. 2.

Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.²⁹ Η νομιμότητα της παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, υποστηρίχθηκε και από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, στην υπόθεση των στρατιωτικών και παραστρατιωτικών δραστηριοτήτων των ΗΠΑ στη Νικαράγουα (1989), το οποίο απεφάνθη ότι «δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι η παροχή αμιγούς ανθρωπιστικής βοήθειας σε άτομα ή δυνάμεις που βρίσκονται σε άλλο κράτος, δε μπορεί να θεωρηθεί ως παράνομη επέμβαση, ή ως καθ' οιονδήποτε άλλο τρόπο αντίθετη προς το διεθνές δίκαιο».³⁰

Εν κατακλείδι, όλα τα κράτη έχουν νόμιμα δικαιώματα στο να τηρούνται οι κανόνες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, για τα οποία οι υποχρεώσεις προερχόμενες από αυτά πρέπει να θεωρηθούν ως *erga omnes* (έναντι όλων). Αναμφισβήτητα, το γεγονός αυτό καθορίζει ένα άνοιγμα ή ίσως ένα θραύσμα στην απολυτότητα της εσωτερικής δικαιοδοσίας και της αρχής της μη επέμβασης. Στη σύγκρουση μεταξύ της Κρατικής Κυριαρχίας και της Προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, είναι αναγκαίος ο συμβιβασμός μεταξύ των δύο τύπων δικαιωμάτων: αυτών όπου τα θύματα της καταπίεσης επιζητούν την προστασία των βασικών και θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών τους και του συλλογικού δικαιώματος στην αυτοδιάθεση, ως αποτέλεσμα της αρχής της μη επέμβασης.³¹

²⁹ Κωνσταντίνος Π. Χορτάτος, *Ανθρώπινα δικαιώματα και διεθνής έννομος τάξις*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1984, σελ. 239.

³⁰ Φωτεινή Παζαρτζή, *ό.π.*, σελ. 3.

³¹ Βλ. Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *Ανθρωπιστική επέμβαση και ευθύνη για προστασία*, σελ. 580, κεφ. 24 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 567.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η έννοια της ανθρωπιστικής επέμβασης, υπήρξε αντικείμενο αμφισβήτησης, τόσο στη θεωρία όσο και στην πρακτική των διεθνών σχέσεων. Ειδικότερα, το δικαίωμα επέμβασης στη σφαίρα της εσωτερικής δικαιοδοσίας ενός κράτους και η νομιμοποίησή του για ανθρωπιστικούς σκοπούς, συνδέθηκε με ηθικά, νομικά και πολιτικά διλήμματα, που απασχόλησαν και εξακολουθούν να απασχολούν τους ειδικούς τόσο του διεθνούς δικαίου όσο και των διεθνών σχέσεων.

Παρά το γεγονός ότι η ιδέα της ανθρωπιστικής επέμβασης, αντλεί την καταγωγή της από τους θεωρητικούς περί δικαίου της προβλεπτικής εποχής, η αποδοχή ή η νομιμοποίηση του δικαιώματος επέμβασης σηματοδοτεί μία νέα αντίληψη για τη διεθνή κοινωνία και τις αρχές περί ηθικής και δικαιοσύνης. Η τελευταία, απέχει πολύ από τη βεσπφαλική αντίληψη, όπως αυτή κυριάρχησε κατά τους τελευταίους τέσσερις αιώνες.³²

Στο ερώτημα αν η διεθνής κοινότητα έχει ηθικό καθήκον επέμβασης, οι απόψεις δίστανται. Κρίνεται, λοιπόν, σκόπιμη η παρουσίαση των κυριότερων σχολών σκέψης σε αυτό το ζήτημα. Συγχρόνως, θα παρατεθούν οι βασικές απόψεις περί της νομιμότητας της ανθρωπιστικής επέμβασης, καθώς και τα προαπαιτούμενα κριτήρια νομιμοποίησής της. Τέλος, θα επιχειρηθεί η σκιαγράφηση της έννοιας της *ευθύνης για προστασία (responsibility to protect)*.

2.1.Η ΗΘΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Η θεωρία του ρεαλισμού, από τη μία πλευρά, υποστηρίζει ότι κάθε κράτος φροντίζει διαρκώς να διατηρεί την ισχύ και την ασφάλειά του, εμποδίζοντας πάσα ένοπλη επέμβαση που πραγματοποιείται εναντίον του και ότι ο πόλεμος είναι αναπόφευκτος, εξαιτίας της διεθνούς αναρχίας και του ανταγωνισμού που επικρατεί μεταξύ των κρατών. Συγχρόνως, οι ρεαλιστές ισχυρίζονται ότι επέμβαση για ανθρωπιστικούς

³² Ειρήνη Χειλά-Άγγελος Αθανασόπουλος, *ό.π.*, σελ. 565-566.

λόγους δεν υφίσταται και ότι οι ανθρωπιστικές δικαιολογίες προβάλλονται για να καλύψουν ζωτικά ή στρατηγικά συμφέροντα. Άρα, κατά την αντίληψή τους, οτιδήποτε προβάλλεται ως ανθρωπιστική επέμβαση, λαμβάνει χώρα μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες τα ενδιαφέροντα για τα ανθρώπινα δικαιώματα συνυπάρχουν με τους στόχους πολιτικής ισχύος.³³

Σε συνάρτηση με τα προαναφερθέντα, ο ρεαλισμός στηρίζεται σε πέντε αρχές:

1. Η ισχύς ενός κράτους, του επιτρέπει να επιδιώκει την πραγμάτωση των δικών του αντικειμενικών στόχων, αδιαφορώντας για την ευημερία των άλλων κρατών. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά ο Πρόεδρος του Διεθνούς Δικαστηρίου Charles De Visser, «κάθε κράτος δεν έχει ηθικούς φραγμούς και ζητά την απεριόριστη εξουσία για λογαριασμό του».³⁴

2. Κάθε κράτος που δε φροντίζει για την ασφάλειά του, γίνεται θύμα στους επίδοξους κατακτητές. Σύμφωνα με τον Kenneth Waltz, «εν απουσία της ισχύος ενός κράτους, υπάρχει πιθανότητα οι τυχόν διαφωνίες να λυθούν με βία (πόλεμο)».³⁵

3. Η ισχύς είναι σχετική, δηλαδή η αύξηση της ισχύος ενός κράτους υπολογίζεται σε σχέση με την ισχύ που διαθέτουν τα άλλα κράτη. Η διεθνής ειρήνη και σταθερότητα επιτυγχάνεται, μόνο όταν υφίσταται ισορροπία δυνάμεων, η οποία λειτουργεί αποτρεπτικά στις κατακτητικές βλέψεις κάποιου κράτους.

4. Τα κράτη δεν υποβαθμίζουν τα συμφέροντά τους, αλλά επιδιώκουν την αναβάθμιση των στόχων τους (πχ την οικονομική ευημερία τους) και ενδιαφέρονται πρωτίστως για την επιβίωσή τους. Με άλλα λόγια, λειτουργούν ως ορθολογικοί

³³ Βλ. Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *ό.π.*, σελ. 571, κεφ. 24 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 567.

³⁴ Βλ. CHARLES DE VISSER, THEORY AND REALITY IN INTERNATIONAL LAW 7, P.E. Corbett trans., 1968, στο Nathan A. Canestaro, *REALISM AND TRANSNATIONALISM, COMPETING VISIONS FOR INTERNATIONAL SECURITY*, 25 B.U. Int'l L.J., 2007, σελ. 118.

³⁵ Βλ. Kenneth N. Waltz, *MAN, THE STATE AND WAR: A THEORETICAL ANALYSIS* 205, 1959, στο Nathan A. Canestaro, *ό.π.*, σελ. 119.

δρώντες, συνυπολογίζοντας τη σχέση κόστους-οφέλους (cost-benefit analysis) και επιλέγοντας τη στρατηγική εκείνη που μεγιστοποιεί το συμφέρον τους.³⁶

5. Τα κράτη δε συνεργάζονται, έστω κι αν έχουν κοινά συμφέροντα, διότι φοβούνται το ενδεχόμενο να ξεγελαστούν από τα άλλα κράτη.

Από την άλλη πλευρά, η θεωρία του φιλελευθερισμού, ισχυρίζεται ότι η συνεργασία, η συμμόρφωση προς τους κανόνες και τις αρχές του διεθνούς δικαίου και ο αμοιβαίος σεβασμός μεταξύ των κρατών, μειώνουν ουσιαστικά την πιθανότητα της ένοπλης επέμβασης και της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ενισχύουν τη διεθνή ειρήνη και σταθερότητα. Οι περισσότεροι φιλελεύθεροι, πιστεύουν ότι είναι εφικτό να μειωθεί σε σημαντικό βαθμό η μάλιστα του πολέμου και να αυξηθεί η διεθνής ευημερία.³⁷

Σε συμφωνία με τα προεκθεθέντα, ο φιλελευθερισμός βασίζεται σε τρεις αρχές:

1. Τα κράτη, έχουν νομικές και ηθικές υποχρεώσεις, τις οποίες υποστήριξαν και ψήφισαν σε διεθνείς συμφωνίες και συνθήκες.³⁸

2. Το διεθνές δίκαιο, είναι μία ενωτική δύναμη, είναι η έκφραση των βασικών αρχών και δικαιωμάτων των λαών και η βάση της δημοκρατίας και της δικαιοσύνης. Η συμμόρφωση προς τους κανόνες και τις αρχές του, δημιουργεί γόνιμο έδαφος για την πραγμάτωση της διεθνούς ειρήνης και σταθερότητας.

3. Οι διεθνείς οργανισμοί, διευκολύνουν τη συνεργασία μεταξύ των κρατών και μειώνουν το ενδεχόμενο ενός πολέμου. Η συμμετοχή σε αυτούς επιφέρει επικερδή αποτελέσματα και υπερνικά τις καχυποψίες.

Πέραν, όμως, της ρεαλιστικής και φιλελεύθερης θεωρίας, που συνιστούν τις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις της ανθρωπιστικής επεμβάσεως, κι άλλες θεωρίες επιχειρούν

³⁶ Αθανάσιος Γ. Πλατιάς, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Αθήνα, εκδ. Εστία, 1999, σελ. 34.

³⁷ John J. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Ήφαιστος Π-Κουσκουβέλης Ηλίας (επιμ.), Κολλιόπουλος Κ. (μεταφρ.), Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2007, σελ. 47.

³⁸ Βλ. RESTATEMENT (THIRD) OF FOREIGN RELATIONS LAW & 102 (1), 1986, στο Nathan A. Canestaro, *ό.π.*, σελ. 125.

να εξετάσουν την ηθική νομιμοποίησή της. Οι κυριότερες εξ' αυτών είναι: i) των πλουραλιστών και ii) των αλληλέγγυων:

i) Οι *πλουραλιστές (pluralists)*, θεωρούν ότι η ανθρωπιστική επέμβαση αποτελεί παραβίαση της «ιεράς τριάδας» (*κυριαρχία, μη επέμβαση, μη χρήση βίας*), η οποία συνιστά το θεμέλιο της διεθνούς κοινωνίας. Σύμφωνα με την πλουραλιστική θεώρηση, τα κράτη μπορούν να επεμβαίνουν για ανθρωπιστικούς λόγους, μόνο κατ' εξαίρεση στις αρχές της κρατικής κυριαρχίας και της μη επεμβάσεως και εφόσον η επέμβαση συμβάλλει στην προάσπιση ενός κοινού συμφέροντος της ανθρωπότητας. Τούτο σημαίνει ότι οι πλουραλιστές τάσσονται κατά της μονομερούς ανθρωπιστικής επέμβασης, αφήνοντας ανοιχτό μόνο ένα παράθυρο για πολυμερή επέμβαση.³⁹

ii) Οι *αλληλέγγυοι (solidarists)*, υποστηρίζουν ότι πρέπει να αναπτυχθούν κανόνες και θεσμοί, που θα επιδιώκουν να συμβιβάσουν την τάξη με τη δικαιοσύνη, ώστε τα κράτη να ενδιαφέρονται για την ασφάλεια όλων των ανθρώπων και όχι μόνο των δικών τους υπηκόων. Η θεωρία της αλληλεγγύης, αντιπροσωπεύει μία εναλλακτική προοπτική τόσο στη ρεαλιστική, όσο και στην πλουραλιστική θεώρηση, στο σημείο που προσπαθεί να εξηγήσει, να επεκτείνει και να κωδικοποιήσει ένα δικαίωμα ανθρωπιστικής δράσης, στηριζόμενη στην υπόθεση της ύπαρξης μίας ηθικοοικονομικοπολιτικής υποχρέωσης της διεθνούς κοινότητας, να αντιδρά σε επείγουσες ανθρωπιστικές καταστάσεις.⁴⁰

Προκύπτουν αναπόδραστα τα εξής ερωτήματα: 1) Επικρατεί το δίκαιο ή οι βασικές ηθικές αξίες; Στο δίλημμα αυτό, προτείνονται διαφορετικές λύσεις: α) Οι βασικές ηθικές αξίες υπερέχουν των υποχρεώσεων υπακοής στο νόμο. β) Η ανθρωπιστική επέμβαση, καίτοι παράνομη, νομιμοποιείται ως απαραίτητη, όταν πρόκειται να προληφθεί μία ανθρωπιστική καταστροφή. γ) Η ανθρωπιστική επέμβαση, μολονότι παράνομη, αναλαμβάνεται όχι μόνον ως απάντηση σε σοβαρή και επείγουσα ηθική κατάσταση, αλλά και γιατί θεωρείται ότι συμβάλλει στη δημιουργία ενός νέου, ηθικά προοδευτικού κανόνα του διεθνούς δικαίου, κατά τον οποίο μία επέμβαση για ανθρωπιστικούς

³⁹ Ειρήνη Χειλά-Άγγελος Αθανασόπουλος, *ό.π.*, σελ. 577-578.

⁴⁰ Βλ. Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *ό.π.*, σελ. 572, κεφ. 24 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 567.

λόγους, ακόμα και άνευ της εξουσιοδότησεως του Συμβουλίου Ασφαλείας, είναι, υπό προϋποθέσεις, επιτρεπτή.⁴¹

2) Υπερισχύει η τάξη ή η δικαιοσύνη σε διεθνές επίπεδο; Κατά τον Hedrey Bull, «η δικαιοσύνη, σε οποιαδήποτε από τις μορφές της, είναι εφικτή μόνο σε ένα γενικό πλαίσιο τάξης».⁴² Όσοι υποστηρίζουν τη δυνατότητα ανθρωπιστικής επέμβασης, πιστεύουν ότι η τάξη πηγάζει από τη δικαιοσύνη και, άρα, ότι η ίδια η διεθνής κοινότητα δημιουργεί τις απειλές κατά της παγκόσμιας τάξης, επιτρέποντας τις ανθρωπιστικές τραγωδίες να συνεχίζονται. Αντίθετα, οι αρνούμενοι τη δυνατότητα αυτή, ισχυρίζονται ότι η δικαιοσύνη πηγάζει από την τάξη και, συνεπώς, ότι η διατήρηση της ειρήνης αποτελεί το μέγιστο στόχο της διεθνούς κοινότητας και ότι πάσα μορφή ένοπλης σύρραξης μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, αποτελεί απειλή για τη διεθνή ασφάλεια και σταθερότητα.

Συμπερασματικά, το επιχείρημα υπέρ της ανθρωπιστικής επέμβασης, θεωρεί ότι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνιστά ζήτημα υψηλότερης προτεραιότητας στον πίνακα των αξιών, σε σχέση με τη στήριξη της κρατικής κυριαρχίας. Ωστόσο, είναι αναγκαίο να επισημανθεί ότι η αρχή της μη επεμβάσεως παραμένει ισχυρή και ότι ο Χάρτης του ΟΗΕ δεν αναγνωρίζει κανένα δικαίωμα μεταχείρισης βίας για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, άνευ εξουσιοδότησεως του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών.

⁴¹ Βλ. Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *ό.π.*, σελ. 573-574, κεφ. 24 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 567.

⁴² Hedrey Bull, *Η άναρχη κοινωνία: μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*, Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2000, σελ. 51.

2.2.ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ

Οι νομικοί διεθνολόγοι, διαφωνούν αναφορικά με τη νομιμότητα της ανθρωπιστικής επεμβάσεως. Διακρίνονται δε σε δύο κατηγορίες, οι οποίες προβάλλουν αντίστοιχα επιχειρήματα: 1) Σε όσους απορρίπτουν την ύπαρξη δικαιώματος ανθρωπιστικής επέμβασης, αποδεχόμενοι *a priori* τον παράνομο χαρακτήρα πάσας μορφής επέμβασης στη σφαίρα της εσωτερικής δικαιοδοσίας των κρατών.

2) Σε αυτούς που αποδέχονται την ύπαρξη τέτοιου δικαιώματος, σε εξαιρετικά επείγουσες καταστάσεις και εφόσον η κρίση είναι τέτοιου μεγέθους και σοβαρότητας, ώστε να αναγνωρίζεται από τον ΟΗΕ ως απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια.⁴³

Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, έλαβαν χώρα πολλές ανθρωπιστικές επεμβάσεις. Ενδεικτικά, αναφέρονται η Αμερικανική Επέμβαση στην Δομινικανική Δημοκρατία το 1965, η Ινδική Εισβολή στο ανατολικό Πακιστάν το 1971, η Ινδονησιακή Επέμβαση στην Αγκόλα το 1975, η Γαλλική Εισβολή στην Κεντρική Αφρική το 1979. Οι επεμβάσεις αυτές, δεν είχαν αμιγώς ανθρωπιστικό σκοπό, αλλά και πολιτικό και κατέστησαν αντικείμενο έντονης αμφισβήτησης από πλειάδα κρατών.⁴⁴

Κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο, τα πράγματα αλλάζουν. Υπήρξαν πολλοί που επιδοκίμασαν τη νομιμότητα της βίας για ανθρωπιστικούς λόγους. Ανάμεσα σε αυτούς, ο Moore, που υποστήριξε ότι «οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις δεν απειλούν την εδαφική ακεραιότητα και την πολιτική ανεξαρτησία μιας χώρας και, ως εκ τούτου, δεν είναι ασυμβίβαστες προς τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών».⁴⁵

Οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις δεν είναι νόμος, αλλά εξελίσσονται σε νόμο ανάλογα με την κάθε περίπτωση. Ποια κριτήρια, όμως, θα θέσουν τις παραμέτρους αυτού του

⁴³ Βλ. Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *ό.π.*, σελ. 581-582, κεφ. 24 στο *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 567.

⁴⁴ Christofer C. Joyner and Anthony Clark, *Anticipatory Humanitarian Intervention: An Emerging Legal Norm?*, 10 U.S. A.F. Acad. J. Legal Stud. 1999-2000, σελ. 36-37.

⁴⁵ Christofer C. Joyner and Anthony Clark, *ό.π.*, σελ. 35.

κανόνα; Από τη μία πλευρά, πρέπει να προστατευτούν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Από την άλλη, είναι αναγκαίο να αποφευχθεί η βία κατά τις ανθρωπιστικές επεμβάσεις. Κρίνεται, λοιπόν, επιβεβλημένο να προϋπάρχουν τα εξής κριτήρια, προκειμένου να πραγματοποιηθεί μία ανθρωπιστική επέμβαση:

1) *Η εξάντληση όλων των ειρηνικών μέσων για την επίλυση της κρίσης*: μετουσιώνεται σε διαμαρτυρίες, προσφυγές στο Συμβούλιο Ασφαλείας, οικονομικές κυρώσεις. Σύμφωνα με τον Ρόις Λι, «υπάρχουν και άλλου είδους αποτελεσματικές επεμβάσεις—πέραν της ένοπλης— για να θεραπευτεί μία κατάσταση. Η οδός της διπλωματίας, τα οικονομικά μέτρα και οι κυρώσεις».⁴⁶

2) *Η ανικανότητα του Συμβουλίου Ασφαλείας να τη λύσει με ειρηνικές μεθόδους*: το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, μπορεί να είναι ανίκανο ή απρόθυμο να αντιδράσει ή να αντιμετωπίζει ασυμφωνία των μελών του για δράση.

3) *Ο βαθμός καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*: η χώρα που διαπράττει γενοκτονία, μαζικούς φόνους, σφαγές χιλιάδων πολιτών κ.λ.π., γίνεται στόχος ανθρωπιστικής επέμβασης για την παύση αυτών των φαινομένων, αφού οι πολιτισμένες κυβερνήσεις έχουν καθήκον να σέβονται τους πολίτες τους. Σύμφωνα με τον Τούλιο Τρέβες, «υπάρχει δικαίωμα για ανθρωπιστική επέμβαση, τα οποία όμως πρέπει να εφαρμόζονται σε περίπτωση ανάγκης και ελλείπει άλλης λύσης. Μόνο σε σοβαρές περιπτώσεις, δικαιολογείται η άσκηση του δικαιώματος για επέμβαση»⁴⁷.

4) *Η έγκριση της Διεθνούς Κοινότητας*: για να είναι νόμιμη μία ανθρωπιστική επέμβαση, είναι αναγκαίο η πλειοψηφία των κρατών να την υποστηρίζει ή τουλάχιστον να μην αντιτίθεται σε αυτήν.⁴⁸ Σύμφωνα με τον Abdulaqwi A. Yusuf, «οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις, όποια κι αν έχουν, αντιμετωπίζονται με καχυποψία από τα περισσότερα κράτη του κόσμου, εκτός αν εξουσιοδοτούνται από το Συμβούλιο Ασφαλείας».⁴⁹

⁴⁶ 10th Commission, *Present Problems of the Use of Force in International Law*, INSTITUT DE DROIT INTERNATIONAL-SESSION DE SANTIAGO, 2007, σελ. 214.

⁴⁷ 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 207.

⁴⁸ Για την πληρέστερη ανάλυση των κριτηρίων της ανθρωπιστικής επέμβασης, βλ. Christofer C. Joyner and Anthony Clark, *ό.π.*, σελ. 42-46.

⁴⁹ 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 209.

5) *Η προτίμηση για πολύπλευρη δράση:* η επέμβαση πολλών κρατών, είναι προτιμότερη από την μονομερή επέμβαση ενός κράτους, η οποία, ενδεχομένως, να υποκρύπτει κίνητρα προς όφελός του. Η επέμβαση, είναι ορθότερο να πραγματοποιείται από οργανισμούς ή χώρες εξουσιοδοτημένες από την διεθνή κοινότητα.

6) *Ο ανάλογος χαρακτήρας της ανθρωπιστικής επέμβασης:* η ένοπλη ανθρωπιστική επέμβαση, πρέπει να περιορίζεται αποκλειστικά στο σκοπό να παύσουν οι βιαιότητες και η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όταν αυτές οι ακρότητες αποκατασταθούν, απαιτείται να παύσει η ένοπλη δράση. Παράλληλα, χρειάζεται να σχεδιαστεί κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μην προκαλέσει περισσότερα θύματα.

7) *Τα κίνητρα της ανθρωπιστικής επέμβασης:* τα κίνητρα της επέμβασης, πρέπει να είναι καθαρά ανθρωπιστικά και όχι οικονομικά ή πολιτικά. Η προληπτική επέμβαση που πραγματοποιείται για ανθρωπιστικούς λόγους, χρειάζεται να διασφαλίζει τον σεβασμό προς τους κανόνες του διεθνούς δικαίου και να συνάδει προς τις αρχές του Καταστατικού των Ηνωμένων Εθνών.

Καταληκτικά, υπάρχει χρήση βίας που είναι μεν παράνομη, αλλά δικαιολογήσιμη. Σύμφωνα με τον Thomas Franck, «η ανθρωπιστική επέμβαση θέτει το εξής δίλημμα: ένας νόμος, πιθανόν, να μη συμβιβάζεται με την κοινή αίσθηση της ηθικής. Υπάρχουν, όμως, περιπτώσεις κανιβαλισμού, τις οποίες οι νόμοι κρίνουν επιεικώς, λόγω των εξαιρετικών περιστάσεων (π.χ. σε μία υπερφορτωμένη βάρκα, ρίχνουν μερικούς επιβάτες στη θάλασσα, προκειμένου να σωθούν οι υπόλοιποι). Το διεθνές δίκαιο, έχει αρχίσει να αναπτύσσει θεωρίες για να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ του τι είναι αυστηρά νόμιμο και τι θεωρείται γενικά ηθικό και δίκαιο. Υπό αυτό το πρίσμα, δικαιολογείται η επέμβαση του NATO στην Γιουγκοσλαβία».⁵⁰

⁵⁰ Thomas M. Frank, *Recourse to Force, State Action Against Threats and Armed Attacks*, Cambridge University Press, 2002, σελ. 175-191.

2.3.Η ΕΥΘΥΝΗ ΓΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Οι διαδοχικές ανθρωπιστικές καταστροφές σε *Σομαλία, Βοσνία, Ρουάντα, Κόσσοβο* και *Νταρφούρ*, συγκέντρωσαν την προσοχή, όχι τόσο στις ασυλίες των κυβερνήσεων, αλλά στις ευθύνες τους για τους λαούς και τη διεθνή κοινότητα. Υπάρχει, πλέον, η αναγνώριση ότι το βασικό ζήτημα δεν εστιάζεται στο δικαίωμα στην επέμβαση, αλλά στην *ευθύνη για προστασία (responsibility to protect)*, κάθε κράτους, σχετικά με λαούς που υποφέρουν. Άρα, η αρχή της απαγόρευσης της επέμβασης, υποχωρεί προ της διεθνούς ευθύνης για προστασία.⁵¹

Αν οι κυβερνήσεις, που έχουν τη βασική ευθύνη προστασίας των πολιτών από τέτοιες καταστροφές, είναι απρόθυμες ή ανίκανες να το πράξουν, τότε η διεθνής κοινότητα αναλαμβάνει να συνδράμει στον τερματισμό της βίας, χρησιμοποιώντας διάφορα μέσα και, αν χρειασθεί, δια της βίας, ως *ultimum refugium (τελευταίο καταφύγιο)*. Σύμφωνα με τον Κονφόρντι, «η βία είναι το τελευταίο μέσο, αφού εξαντληθούν όλα τα ειρηνικά μέσα. Πρέπει να υπάρχει ισορροπία μεταξύ του πολέμου και της χρησιμότητας για την οποία γίνεται. Τα κέρδη από τη βία (επέμβαση) πρέπει να είναι περισσότερα από τις ζημιές».⁵²

Η ευθύνη για προστασία, στηρίζεται στην αντίληψη ότι τα κυρίαρχα κράτη έχουν μεν την ευθύνη προστασίας των πολιτών τους, σε περιπτώσεις ανθρωπιστικών καταστροφών, αλλά σε περίπτωση αδυναμίας ή απροθυμίας υλοποίησής της, η ευθύνη αυτή μεταβιβάζεται στη ευρύτερη κοινωνία των κρατών. Η υποχρέωση αυτή, αποκτά συγκεκριμένη νομική διάσταση από το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, αλλά και ως επιταγή από το εθνικό δίκαιο. Θεωρείται δε έμφυτη της έννοιας της κυριαρχίας και η ευθύνη του Συμβουλίου Ασφαλείας να τη νομιμοποιήσει, πηγάζει από το άρθρο 24 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο αναφέρεται στη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

⁵¹ Βλ. Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *ό.π.*, σελ. 585-586, κεφ. 24 στο *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 567.

⁵² 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 204-205.

Στόχοι της υποχρέωσης αυτής, είναι: α) *Η πρόληψη*, που εξετάζει τις βασικές αιτίες της σύγκρουσης, β) *η αντίδραση*, που διαχειρίζεται τις κρίσεις με κατάλληλα μέτρα, ακόμη και εξαναγκαστικά, αλλά και με στρατιωτική επέμβαση σε εξαιρετικές περιπτώσεις και γ) *η ανοικοδόμηση*, ιδίως μετά την επέμβαση, που στοχεύει στην ανακούφιση των πληγέντων.⁵³ Κατά τον Budislav Vucas, «*θα πρέπει να ληφθούν ανάλογα μέτρα, με στόχο την ανοικοδόμηση του υπό κατάληψη κράτους*».⁵⁴

Πάντως, το Συμβούλιο Ασφαλείας υποχρεούται να στραφεί προς τα διπλωματικά και οικονομικά κυρωτικά μέτρα, προτού καταφύγει στα στρατιωτικά. Στην Έκθεση της Ανώτατης Επιτροπής, αναφέρεται ότι «*υπάρχει συλλογική διεθνής ευθύνη, που ασκείται από το Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο υποχρεούται να αναλαμβάνει στρατιωτικές επεμβάσεις σε περιπτώσεις γενοκτονίας, ομαδικών φόνων, εθνικών εκκαθαρίσεων και σοβαρών βιαιοπραγιών κατά του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις, αποφασίζονται από το Συμβούλιο Ασφαλείας, μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις και αναλαμβάνονται από έκαστο κράτος ή από συμμαχίες κρατών, φιλικά προσκείμενες σε αυτό*».⁵⁵

Εν κατακλείδι, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών έχει την ευθύνη για προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, που είναι πρωτίστως ηθική. Έχει καθήκον να προστατεύει και να επεμβαίνει σε περιπτώσεις μαζικών δολοφονιών, βιασμών, εθνικών εκκαθαρίσεων, τρομοκρατικών ενεργειών κ.λ.π., με σκοπό τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

⁵³ Βλ. Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *ό.π.*, σελ. 587, κεφ. 24 στο *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 567.

⁵⁴ 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 209.

⁵⁵ 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 175-176.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η χρήση βίας, με τη μορφή της επέμβασης, ανεξάρτητα από την τυπική νομιμότητά της κατά το διεθνές δίκαιο, αποτελεί μία *sui generis* διαδικασία, που επιδιώκει τη δημιουργία νέων ισορροπιών, στο χώρο της Νέας Τάξης Πραγμάτων. Εξάλλου, σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο, η επέμβαση με τη χρήση βίας, συνιστά εξαίρεση στον κανόνα περί απαγόρευσης της χρήσης βίας. Η διεύρυνση του νομιμοποιητικού πεδίου της επέμβασης, αφορά στην επιβολή της δημοκρατίας και στην εξάλειψη των αυταρχικών μορφών διακυβέρνησης.

Ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών, απαγορεύει τη χρήση βίας, προβλέποντας τη συλλογική δράση εναντίον των απειλών της ειρήνης, υπό την εξουσία του Συμβουλίου Ασφαλείας και αποσκοπώντας στη διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης και σταθερότητας. Δεν εξαιρεί από τα κράτη την ευχέρεια να διαχειρίζονται ζητήματα που αφορούν στην ασφάλεια τους. Η νόμιμη άμυνα κάθε κράτους που δέχεται ένοπλη επίθεση, προβλέπεται, ως εξαίρεση, στη δράση υπέρ της αποκατάστασης της ειρήνης. Αυτό το σύστημα, είναι το οργανωτικό θεμέλιο της διεθνούς έννομης τάξης.⁵⁶ Στο κεφάλαιο αυτό, θα εξετάσουμε τις παραμέτρους της βίας και της άμυνας στο διεθνές δίκαιο, οι οποίες τελούν σε άμεση συνάρτηση με το ζήτημα της νομιμότητας της ανθρωπιστικής επέμβασης.

3.1.Η ΧΡΗΣΗ ΒΙΑΣ

Μέχρι το 1914, ο πόλεμος θεωρείτο φυσικό δικαίωμα του κυρίαρχου κράτους και στοιχείο απόδειξης της κυριαρχίας του.⁵⁷ Η Κοινωνία των Εθνών (Κ.Τ.Ε.), δεν απέκλειε τη δυνατότητα των κρατών να προσφεύγουν σε δράσεις που θεωρούνταν απαραίτητες για τη διατήρηση των δικαιωμάτων τους, σε περίπτωση που ήταν ανίκανα

⁵⁶ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *Η βία και η άμυνα στο διεθνές δίκαιο, μία επανεκτίμηση*, σελ. 248, κεφ. 11 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 248.

⁵⁷ Λιακόπουλος, *ό.π.*, σελ. 95.

να διευθετήσουν μια διαφορά.⁵⁸ Το *Σύμφωνο Kellogg-Briand*, το 1928, απαγόρευε τη χρήση βίας, ως μέσο εξομάλυνσης των διεθνών διενέξεων, χωρίς, ωστόσο, να προβλέπει κάποιο μηχανισμό εφαρμογής. Αυτό ήταν το πρώτο βήμα που αντικατέστησε το χαλαρό σύστημα της Κ.Τ.Ε.

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, γράφτηκε το Καταστατικό των Ηνωμένων Εθνών, στο San Francisco. Αυτό επισημαίνει την ανάγκη μη προσφυγής στη βία και προτρέπει τα κράτη να αντιστέκονται σε κάθε παραβίαση αυτού του κανόνα. Σύμφωνα με το Καταστατικό, σκοπός είναι η δημιουργία μίας παγκόσμιας κοινωνίας, όπου ο πόλεμος απαγορεύεται, ενώ η συλλογική ασφάλεια των εθνών γίνεται κανόνας.⁵⁹

Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 4 του Χάρτη του ΟΗΕ, *«πάντα τα μέλη θα απέχωσι, εις τας διεθνείς αυτών σχέσεις, της απειλής ή χρήσεως βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας, οιοδήποτε Κράτους ή καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπον ασυμβίβαστον προς τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών»*.⁶⁰ Είναι η πρώτη φορά που το διεθνές δίκαιο ρυθμίζει την προσφυγή στη χρήση βίας και, μάλιστα, απαγορευτικά, όταν αυτή ενεργείται μονομερώς και αυθαίρετα, με κυριότερη εκδήλωσή της την ένοπλη επίθεση.

Τρεις μορφές βίας περιγράφονται στο άρθρο 2 παρ. 4 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών: α) η απειλή ή η χρήση βίας *«κατά της εδαφικής ακεραιότητας ενός άλλου κράτους»*, β) η απειλή ή η χρήση βίας *«κατά της πολιτικής ανεξαρτησίας ενός άλλου κράτους»* και γ) η απειλή ή η χρήση βίας *«με οποιονδήποτε άλλο τρόπο ασυμβίβαστο με τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών»*. Η τελευταία είναι η πιο σημαντική, διότι περιλαμβάνει την ανάγκη να εξυπηρετηθεί η ειρήνη, η ασφάλεια, η δικαιοσύνη, τα ίσα δικαιώματα, η αυτοδιάθεση των λαών, τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες και να εξασφαλισθεί ότι η ένοπλη βία δε θα χρησιμοποιηθεί, εκτός αν αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση του κοινού συμφέροντος.⁶¹

⁵⁸ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 250.

⁵⁹ Thomas M. Frank, *ό.π.*, σελ. 1-19.

⁶⁰ *Διεθνές Δίκαιο-Κείμενα*, επιμέλεια Λ-Α Σισιλιανός, Φ. Παζαρτζή, Μ. Γαβουνέλη, Σειρά Διεθνούς Δικαίου και Εξωτερικής Πολιτικής, διεύθυνση Εμμ. Ρούκουνας, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007, σελ. 19.

Υπάρχουν δύο βασικές προσεγγίσεις: 1) Στην Ευρωπαϊκή ήπειρο, επικράτησε η άποψη ότι το άρθρο 2 παρ. 4 απαγορεύει ρητά όλες τις χρήσεις ένοπλης βίας, που δεν εγκρίνονται από το Συμβούλιο Ασφαλείας, ενώ αναγνωρίζει ένα περιορισμένο δικαίωμα αυτοάμυνας και δυνατότητα χρήσης βίας, κατά των εχθρικών κρατών. Οι υποστηρικτές της προσέγγισης αυτής, θεωρούν ότι η ευρεία εγκατάλειψη του δικαιώματος χρήσης βίας, αντισταθμίζεται από το κεφάλαιο VII του Χάρτη, που αναφέρεται στη χρήση βίας προς διατήρηση ή αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Κατά αυτή τη στενή ερμηνεία (*restrictionist*), οποιαδήποτε προσφυγή σε βία προληπτικά απαγορεύεται.

2) Άλλοι μελετητές του Χάρτη, βλέπουν τα όρια του άρθρου 2 παρ. 4 του Χάρτη, λιγότερο περιοριστικά. Ερμηνεύουν την αναφορά κατά της «εδαφικής ακεραιότητας», ως επιτρέπουσα ποικίλες χρήσεις βίας, όπως την ανθρωπιστική επέμβαση, ενώ καταλήγουν στο να υποστηρίζουν ότι η θέση αυτή βασίζεται στην αναφορά σε «φυσικό δικαίωμα» στο άρθρο 51 του Χάρτη. Αυτή η ευρεία ερμηνεία (*counter restrictionist*), που γίνεται δεκτή *inter alia* και από τις ΗΠΑ, υποστηρίζει τις απόψεις της πλειοψηφίας για το άρθρο 2 παρ. 4, αλλά ερμηνεύει διασταλτικά το άρθρο 51, στηριζόμενη στο εθιμικό δίκαιο.⁶²

Η οργανωμένη διεθνής κοινότητα, έχει προσαρμόσει τη λειτουργία της χρήσης βίας στις σύγχρονες ανάγκες και συνθήκες. Το Συμβούλιο Ασφαλείας, έχει επικυρώσει ορισμένες από τις απαιτήσεις *ex post facto*. Όταν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι μία κρίση συνιστά απειλή για την ειρήνη, εξουσιοδοτεί την αποκατάσταση με στρατιωτικά μέσα για να τερματιστεί η σύγκρουση και σε αυτό το πλαίσιο της συλλογικής ασφάλειας, εξουσιοδοτεί την επέμβαση ακόμη κι από συμμαχικούς στρατούς. Ακολουθεί, επ' αυτού, μία δημιουργική ερμηνεία των διατάξεων του Χάρτη, προσαρμοσμένη στις τρέχουσες ανάγκες και αντιλήψεις. Όταν δε επικυρώνει εκ των υστέρων μονομερείς δράσεις, για την αποκατάσταση της προτεραιάς κατάστασης ή την προστασία πολιτών, ακολουθεί δημιουργική ερμηνεία του άρθρου 51 (περί άμυνας) του Χάρτη.

Στη σύγχρονη εποχή, δεν είναι μόνο η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ των κρατών που θεωρείται, κατά την εκτίμηση του Συμβουλίου Ασφαλείας, ως απειλή για την ειρήνη. Απειλή για την ειρήνη συνιστούν, επιπλέον, η συστηματική και κατάφωρη παραβίαση

⁶¹ Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *Ο προληπτικός πόλεμος ή η παραχάραξη της λογικής*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2005, σελ. 66-67.

⁶² Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *ό.π.*, σελ. 66.

των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι εσωτερικές συγκρούσεις και ό,τι άλλο αξιολογεί το Συμβούλιο Ασφαλείας ότι πρέπει να αντιμετωπιστεί, προτού αναπτυχθεί ανεξέλεγκτα η κρίση σε βάρος του πληθυσμού.

Ο Χάρτης, επιθυμεί να απαγορεύσει τη βία και να τη διαχειρίζεται μόνο όταν το Συμβούλιο Ασφαλείας κρίνει ότι απειλείται η παγκόσμια ασφάλεια, δηλαδή επιδιώκει την απαγόρευση κάθε μορφής βίας, εκδηλωμένης άνευ νομίμου ερείσματος.⁶³ Ωστόσο, ο Χάρτης δεν είναι μία συνηθισμένη συνθήκη. Αν ο Χάρτης ήταν μία συνηθισμένη συνθήκη, η επιγενόμενη πρακτική των κρατών μελών θα διαμόρφωνε τη νομική αλλαγή. Είναι ένα ασυνήθιστο όργανο, δεδομένου ότι διαθέτει δομή εκτελεστικού, νομοθετικού και δικαστικού οργάνου, δια των οργάνων του, δηλαδή του Συμβουλίου Ασφαλείας, της Γενικής Συνέλευσης και του Διεθνούς Δικαστηρίου. Δεν είναι, επομένως, αδικαιολόγητο να υποστηριχτεί ότι φορέας αλλαγής για τους κανόνες χρήσης βίας δεν είναι η κρατική πρακτική, αλλά η πρακτική των τριών αυτών οργάνων.

Συμπερασματικά, η χρήση βίας ανήκει στην κατηγορία των κανόνων του διεθνούς δικαίου, που επιβάλλουν μια απόλυτη απαγόρευση. Οι κανόνες για την απαγόρευση της χρήσης βίας, αποτελούν ένα *σύνθετο μίγμα εθιμικού και συμβατικού δικαίου*. Τα κενά στις διατάξεις του Χάρτη του ΟΗΕ, σε συνδυασμό με την ανάγκη αντιμετώπισης ενός κινδύνου, που το πολιτικό όργανο εκτιμά ως σοβαρή απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης, έχουν πράγματι προκαλέσει μία δημιουργική προσαρμογή στις τρέχουσες αντιλήψεις και συνθήκες. Το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, ακολουθεί πίστα μέχρι σήμερα τη διατυπωμένη στο Χάρτη νομική αντίληψη περί απαγόρευσης της χρήσης στρατιωτικής βίας, επιδεικνύοντας αναμφίβολα τη διάθεσή του να παρεμβαίνει στα διεθνή τεκταινόμενα και να μη θεωρεί το Χάρτη ως ένα νομικό κείμενο απαγορεύσεων, αλλά ένα ως ένα *ζωντανό όργανο (living instrument) των εξελίξεων*.⁶⁴

⁶³ Πέτρος Λιάκουρας, Παραδόσεις στο μάθημα *Σύγχρονα Θέματα Διεθνούς Δικαίου*, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, χειμερινό εξάμηνο, 2008-2009.

⁶⁴ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 260.

3.2.ΟΙ ΕΞΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι, σύμφωνα με το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, ο *εντολοδόχος της διεθνούς έννομης τάξης και ασφάλειας*.⁶⁵ Εποπτεύει τη συνολική λειτουργία της ασφάλειας και, αν τα κράτη επιδιώκουν, μεμονωμένα ή συλλογικά, εκτός του πλαισίου του ΟΗΕ, να αναλάβουν επανορθωτική δράση που δεν την απαγορεύει, προκειμένου είτε να τερματίσουν μία επιθετική δράση είτε να τερματίσουν μία εσωτερική, συνήθως αιματηρή, σύγκρουση, η εξουσιοδότηση του οργάνου θεωρείται ουσιωδώς απαραίτητη. Η απόφασή του ισχύει *erga omnes*, δηλαδή είναι δεσμευτική για όλους.

Αναφορικά με τη διαδικασία λήψης μέτρων από το Συμβούλιο Ασφαλείας, είναι αναγκαίο να επισημάνουμε τα εξής: *Πρώτον*, για να ληφθεί απόφαση από το Συμβούλιο Ασφαλείας, πρέπει εκ των προτέρων να έχει υπάρξει εναρμόνιση με τα προβλεπόμενα στο Χάρτη. Χρειάζεται να συντρέχουν αφενός οι λόγοι που προβλέπονται στο Χάρτη και αφετέρου οι διαδικασίες σε κάθε ένα από τα βήματα στα οποία θα προβεί το Συμβούλιο Ασφαλείας, όσον αφορά τη λήψη αναγκαστικών μέτρων για τον τερματισμό της κρίσης και την αποκατάσταση. Αν το Συμβούλιο Ασφαλείας, εν τέλει, αποφασίσει να εμπλακεί, κρίνεται επιβεβλημένο να εντάξει την απόφασή του στο εύρος του άρθρου 25 του Χάρτη, καθιστώντας την απόφασή του δεσμευτική και εκτελεστή από όλους. Σύμφωνα με αυτό, *«τα Μέλη των Ηνωμένων Εθνών συμφωνούσιν όπως αποδέχονται τας αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας, συμφώνως προς τον παρόντα Χάρτην»*.⁶⁶

Δεύτερον, το Συμβούλιο Ασφαλείας θα πρέπει να κρίνει, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 39 του Χάρτη, αν το επεισόδιο είναι σοβαρό και κατά πόσο είναι πιθανό, κατά την κρίση του, να προκαλέσει αλυσιδωτά πρόβλημα γενικότερης ανάφλεξης ή να θέσει σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, *«το Συμβούλιον Ασφαλείας θα αποφαίνεται περί της υπάρξεως απειλής κατά της*

⁶⁵ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 253.

⁶⁶ *Διεθνές Δίκαιο-Κείμενα*, *ό.π.*, σελ. 25.

*ειρήνης, διαταράξεως της ειρήνης ή επιθετικής πράξεως και θα προβαίνει εις συστάσεις ή θα αποφασίζει επί των ληπτέων μέτρων, συμφώνως προς τα άρθρα 41 και 42, προς διατήρησιν ή αποκατάστασιν της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας».*⁶⁷

Η κρίση αυτή του Συμβουλίου Ασφαλείας, είναι ουσιώδης προϋπόθεση προκειμένου να ληφθεί η απόφαση περί λήψης μέτρων. Η αξιολόγηση αυτή, δεν απομακρύνεται από τις προηγούμενες τοποθετήσεις που έχει λάβει το ίδιο.⁶⁸ Είναι άξιο επισημάνσεως ότι «κίνδυνος για τη διεθνή ασφάλεια», δεν απαιτείται να είναι ένας μεγάλος πόλεμος, αλλά μπορεί να συνίσταται και σε μία κίνηση κατά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή προερχόμενη από δικτάτορα (πχ Μιλόσεβιτς), η οποία θα μπορούσε να προκαλέσει πρόβλημα στη διεθνή ασφάλεια, αν δεν παυθεί εξαρχής.⁶⁹

Τρίτον, θα ακολουθήσει μία σειρά μέτρων, αρχίζοντας από τα ήπια που αφορούν σε κυρώσεις, όπως προβλέπεται στο άρθρο 41 του Χάρτη. Σύμφωνα με αυτό, «*το Συμβούλιο Ασφαλείας δύναται να αποφασίζει τίνα μέτρα μη συνεπαγόμενα την χρήσιν της ενόπλου βίας, δέον να χρησιμοποιηθώσι προς επιβολή των αποφάσεών του και δύναται να προσκαλή τα Μέλη των Ηνωμένων Εθνών να θέσωσιν εις εφαρμογήν τα τοιαύτα μέτρα...*».⁷⁰ Ως «ήπια μέτρα», καλούνται όσα δεν κάνουν χρήση του στρατιωτικού μέτρου (*short of war*). Οι κυρώσεις, έχουν ως στόχο να μην αφήσουν το κράτος-παραβάτη να απολαύσει των καρπών της παρανομίας του, καθώς τα υπόλοιπα κράτη υποχρεούνται, με βάση την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας, να μην αναγνωρίσουν τα αποκτήματα που προέρχονται από τη χρήση βίας.

Η υποχρεωτική μη αναγνώριση ή η διακοπή των διπλωματικών σχέσεων, συνιστά μια εκδοχή των κυρωτικών μέτρων, παρότι είναι, συνήθως, το πρώτο ήπιο κυρωτικό μέτρο, που το Συμβούλιο Ασφαλείας λαμβάνει στο πλαίσιο του Κεφαλαίου VII του Χάρτη. Ελαφρώς αυστηρότερη εκδήλωση κυρώσεων, συνιστά ο οικονομικός και εμπορικός

⁶⁷ *Διεθνές Δίκαιο-Κείμενα, ό.π.*, σελ. 27.

⁶⁸ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 254.

⁶⁹ Πέτρος Λιάκουρας, Παραδόσεις στο μάθημα *Σύγχρονα Θέματα Διεθνούς Δικαίου*, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, χειμερινό εξάμηνο, 2008-2009.

⁷⁰ *Διεθνές Δίκαιο-Κείμενα, ό.π.*, σελ. 27.

αποκλεισμός. Σκοπός του μέτρου αυτού, είναι να περιέλθει σε μαρασμό το κράτος και να αντιληφθεί η ηγεσία του ότι η επιστροφή στην ομαλή προ της παρανομίας κατάσταση είναι μονόδρομος.⁷¹

Τέταρτον, το Συμβούλιο Ασφαλείας δύναται να ενεργήσει σύμφωνα με το άρθρο 42 του Χάρτη και να διατάξει στρατιωτικό, ναυτικό ή αεροπορικό αποκλεισμό. Σύμφωνα με αυτό, «*εάν το Συμβούλιο Ασφαλείας ήθελε θεωρήσει τα προβλεπόμενα υπό του άρθρου 41 μέτρα μη τελέσφορα ή ήθελον ταύτα αποδειχθή μη τελέσφορα, θα δύναται να αναλάβη από αέρος, θαλάσσης ή δια στρατιωτικών δυνάμεων της ξηράς, την δράσιν ήτις θα είναι αναγκαία όπως διατηρηθή ή αποκατασταθή η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια...*».⁷² Το κυρωτικό αυτό μέτρο, ελλείπει διεθνούς στρατού, εμπλέκει άμεσα η έμμεσα τη χρήση ενόπλων δυνάμεων των κρατών, προκειμένου να υλοποιηθεί. Ο βίαιος αποκλεισμός, έχει ως στόχο να επιβάλει την αυστηρή απομόνωση του κράτους που παραβιάζει τη διεθνή ειρήνη.

Το άρθρο 43 του Χάρτη, προβλέπει ως έσχατο μέσο την ένοπλη επέμβαση. Σύμφωνα με αυτό, «*πάντα τα Μέλη των Ηνωμένων Εθνών, προς το σκοπόν όπως συμβάλωσιν εις τη διατήρησιν της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας, αναλαμβάνουσι να θέσωσι εις την διάθεσιν του Συμβουλίου Ασφαλείας ενόπλους δυνάμεις, συνδρομήν και ευκολίας, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος διελεύσεως, αναγκαιών προς τον σκοπόν της διατηρήσεως της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας*».⁷³ Προκειμένου δε να υλοποιηθεί με ένοπλες δυνάμεις που δε διαθέτει ο ΟΗΕ, το Συμβούλιο Ασφαλείας διατάσσει τα κράτη-μέλη του Οργανισμού να διαθέσουν ανάλογες δυνάμεις, στο πλαίσιο της δράσης υπέρ της αποκατάστασης.⁷⁴ Η στρατιωτική συμμετοχή των μελών, είναι προαιρετική.⁷⁵

⁷¹ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 255.

⁷² *Διεθνές Δίκαιο-Κείμενα*, *ό.π.*, σελ. 27.

⁷³ *Διεθνές Δίκαιο-Κείμενα*, *ό.π.*, σελ. 29.

⁷⁴ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 257.

⁷⁵ Thomas M. Frank, *ό.π.*, σελ. 20-44.

Το άρθρο 43 αναφέρει ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας δύναται να διατάξει χώρες να διαθέσουν το στρατό τους. Ωστόσο, δεν το κάνει για πολιτικούς λόγους. Τι γίνεται όμως αφού το κεφάλαιο VII του Χάρτη αναφέρεται στρατιωτικά μέτρα, ενώ το VI κεφάλαιο αναφέρεται σε ειρηνικά; Εφευρέθηκε μία ενδιάμεση κατάσταση, το κεφάλαιο «6.5», το οποίο πρεσβεύει τα εξής: *σε έκτακτες καταστάσεις, η Γενική Συνέλευση δύναται να δημιουργήσει ειρηνευτικό σώμα, το οποίο θα πάψει τις βιαιοπραγίες και θα ανοίγει πυρ μόνο για να αμυνθεί. Η ειρηνευτική δύναμη πρέπει να αποσταλεί μόνο κατόπιν συνεννόησης με το κράτος που τη ζητά.*

Ανακύπτει το εξής ερώτημα: μπορεί το Συμβούλιο Ασφαλείας να παράσχει εξουσιοδότηση σε κράτη να χρησιμοποιήσουν ένοπλη βία; Όπως είναι διατυπωμένη η διάταξη, έχει εγερθεί ο εξής προβληματισμός: είναι δυνατόν να ενεργοποιηθεί το άρθρο 42, που προβλέπει την εξουσιοδότηση της προσφυγής σε συλλογικά στρατιωτικά μέτρα, αν δε μπορεί να εφαρμοσθεί το άρθρο 43, που προβλέπει την υποχρέωση να διαθέσουν τα κράτη-μέλη στρατό; Αν δεν αποσυνδεθεί το άρθρο 42 από το άρθρο 43, είναι αδύνατο να εξουσιοδοτηθεί επέμβαση.

Με αφορμή την επέμβαση στο Ιράκ (δυνάμει της υπ' αριθμόν 678/1990 απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας), διευκρινίσθηκε η αποδέσμευση του άρθρου 42 από το άρθρο 43. Σύμφωνα με τον Thomas Franck, *«είναι δυνατόν τα κράτη να συμφωνούν με το Συμβούλιο Ασφαλείας, προκειμένου να προσφέρουν ένοπλες δυνάμεις, που θα ενεργοποιήσουν το άρθρο 42, χωρίς να χρειαστεί η αντίστοιχη προϋπόθεση που προβλέπεται στο άρθρο 43»*.⁷⁶

Όσον αφορά το ρόλο της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, η Απόφαση της Γενικής Συνέλευσης το 1950 και η Γνώμη για την Κατασκευή του Τείχους στην Κατεχόμενη Παλαιστινιακή Περιοχή το 2003,⁷⁷ αναγνωρίζουν την ευθύνη της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών να αναλαμβάνει δράση, όπου χρειάζεται, με στόχο την αποκατάσταση της ειρήνης και της ασφάλειας. Στη Γνώμη για την Κατασκευή του

⁷⁶ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 258-259.

⁷⁷ Στη Γνώμη για το Τείχος το Δικαστήριο απεφάνθη ότι *«η Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών πρέπει να αποφασίζουν την περαιτέρω δράση για να δώσουν τέλος στην παράνομη κατάσταση»*. Βλ. 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 177-178.

Τείχους στην Κατεχόμενη Παλαιστινιακή Περιοχή, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης απεφάνθη ότι «η Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, πρέπει να αποφασίζουν την περαιτέρω δράση, προκειμένου να άρουν την παράνομη κατάσταση». Η Γενική Συνέλευση δύναται, ακολούθως, να αναθέτει σε τοπικούς οργανισμούς και συμμαχίες κρατών, την υλοποίηση μίας ανθρωπιστικής επέμβασης.

Αναφορικά με τους περιφερειακούς οργανισμούς, έργο τους είναι η προσπάθεια ειρηνικής διευθέτησης των τοπικών φιλονικιών. Το Συμβούλιο Ασφαλείας μπορεί να τους χρησιμοποιήσει για να ενισχύσει την εξουσία του. Είναι άξιο αναφοράς, ότι οι περιφερειακοί οργανισμοί μπορούν να αναλάβουν μία ανθρωπιστική επέμβαση, μόνο κατόπιν εξουσιοδότησεως του Συμβουλίου Ασφαλείας ή της Γενικής Συνέλευσης. Άνευ τέτοιας εξουσιοδότησης, η ανθρωπιστική επέμβαση θεωρείται παράνομη.⁷⁸

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, ο πρώην Γενικός Γραμματέα του ΟΗΕ Boutros-Boutros Ghali, το 1995, ανέφερε: *«Το κατόρθωμα του Καταστατικού των Ηνωμένων Εθνών, ήταν ότι εξουσιοδοτούσε τον Οργανισμό να κινείται εναντίον εκείνων που είναι υπεύθυνοι για την απειλή της ειρήνης. Όμως, τα Ηνωμένα Έθνη, δεν είναι τα μόνα που έχουν αυτό τον ρόλο. Οι περιφερειακοί οργανισμοί ή το κάθε κράτος χωριστά δύναται να παίξει αυτό το ρόλο, δηλαδή να συμβάλει στη διατήρηση της ειρήνης».*⁷⁹

Εν κατακλείδι, είναι νομικά αναμφισβήτητος ο ρόλος του Συμβουλίου Ασφαλείας να αναλαμβάνει ή να εξουσιοδοτεί μία ανθρωπιστική επέμβαση.⁸⁰ Παράλληλα, είναι σε θέση να εξουσιοδοτεί τους τοπικούς οργανισμούς, τις τοπικές συμμαχίες ή άλλες χώρες να αναλαμβάνουν στρατιωτικές επεμβάσεις, όταν λαμβάνει χώρα παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, το Συμβούλιο Ασφαλείας, μέχρι τώρα, ούτε συνεπές ούτε αποτελεσματικό υπήρξε και πολύ συχνά έδρασε αργά, διστακτικά ή δεν ενήργησε καθόλου. Σταδιακά, όμως, αρχίζει να γίνεται αποδεκτό ότι υφίσταται συλλογική διεθνής ευθύνη προστασίας σε επείγουσες ανθρωπιστικές καταστάσεις,

⁷⁸ Είναι αξιοσημείωτο ότι στο άρθρο 4 του Χάρτη δικαιολογείται η ανθρωπιστική επέμβαση σε περιπτώσεις γενοκτονίας και καταπάτησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πρέπει, όμως, η επέμβαση να έχει ψηφιστεί από τα 2/3 της Συνέλευσης.

⁷⁹ 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 180.

⁸⁰ 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 174.

κατά το κεφάλαιο VII του Χάρτη και είναι δυνατόν το Συμβούλιο Ασφαλείας να αναλάβει δράση για την αντιμετώπισή τους, αν απειλείται η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

3.3.Η ΑΜΥΝΑ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ. ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ ΣΤΗΝ ΑΜΥΝΑ. Η ΝΟΜΙΜΗ ΑΜΥΝΑ (*SELF-DEFENCE*), Η ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗ ΑΜΥΝΑ (*ANTICIPATORY SELF-DEFENSE*) ΚΑΙ Ο ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (*PRE-EMPTIVE SELF-DEFENSE*).

Η άμυνα προβλέπεται στο άρθρο 51, ως η τελευταία διάταξη του κεφαλαίου VII του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, «ουδέν των εν τω παρόντι Χάρτη διαλαμβανομένων, θα παρεμποδίξη το φυσικόν δικαίωμα ατομικής ή συλλογικής νομίμου αμύνης, εις περίπτωσιν καθ' ήν Μέλος τι των Ηνωμένων Εθνών υποστή επίθεσιν ένοπλον, μέχρις ότου το Συμβούλιον Ασφαλείας λάβη όλα τα αναγκαία μέτρα προς διατήρησιν της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας. Τα υπό των Μελών λαμβανόμενα μέτρα εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου νομίμου αμύνης, θα αναφέρωνται αμέσως εις το Συμβούλιον Ασφαλείας και κατ' ουδέν θα θίγουν την εξουσίαν και την υποχρέωσιν του Συμβουλίου Ασφαλείας, συμφώνως τω παρόντι Χάρτη, όπως αναλάβη οποτεδήποτε οίαν δράσιν ήθελε κρίνει αναγκαίαν προς διατήρησιν ή αποκατάστασιν της διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας».⁸¹

Δικαιολογητική βάση της νόμιμης άμυνας, είναι η παροχή της δυνατότητας στο κράτος-θύμα να αποκαταστήσει το ίδιο την ακεραιότητά του ή το θιγόμενο θεμελιώδες δικαίωμά του, που έχει προσβάλει η, προηγούμενη εις βάρος του, αυθαίρετη χρήση βίας. Παίζει δε το ρόλο της αποκατάστασης, αφού η συλλογική ασφάλεια δεν ανταποκρίνεται στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ένα κράτος είναι το θύμα της επίθεσης. Για το λόγο αυτό, πρέπει να ερμηνεύεται στενά, είτε επί τη βάσει του Χάρτη, δηλαδή του συμβατικού δικαίου, είτε επί τη βάσει του εθιμικού δικαίου.⁸²

Η έννοια της άμυνας, διατυπώθηκε για πρώτη φορά με αφορμή το επεισόδιο *Caroline*. Το 1837, το πλοίο *Caroline* κατηγορήθηκε ότι βοήθουσε τους επαναστάτες εναντίον του καθεστώτος του Καναδά. Βρετανικά στρατεύματα το κατέστρεψαν και το έριξαν στους καταρράκτες του Νιαγάρα. Οι Η.Π.Α. διαμαρτυρήθηκαν. Οι Βρετανοί αναφέρθηκαν στην αδήριτη ανάγκη να αντιδράσουν κατά αυτόν τον τρόπο, που δεν

⁸¹ *Διεθνές Δίκαιο-Κείμενα, ό.π., σελ. 31.*

⁸² Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π., σελ. 248, κεφ. 11* στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 260-261.

τους άφηνε περιθώρια επιλογής.⁸³ Το επεισόδιο τερματίστηκε το 1842, με την επίτευξη συμφωνίας ανάμεσα στον Βρετανό και τον Αμερικανό Υπουργό Εξωτερικών. Στην ανταλλαγή απόψεων μεταξύ του Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών Daniel Webster και του Λόρδου Aberdeen, διαμορφώθηκαν τα κριτήρια για την άσκηση της αυτοάμυνας: *πρέπει να υφίσταται αναγκαιότητα αυτοάμυνας, επείγουσα και άμεση, αφόρητη και δυσβάστακτη (overwhelming), μη επιτρέπουσα επιλογή μέσων και χρονική καθυστέρηση, ενώ η δράση που αναλαμβάνεται, δεν πρέπει να περιλαμβάνει τίποτα το παράλογο ή υπερβολικό.*

Ωστόσο, πρέπει να τονισθεί ότι ενώ το επεισόδιο Caroline στοιχειοθετεί τις προϋποθέσεις άσκησης της νόμιμης άμυνας, εντούτοις το άρθρο 51 του Χάρτη, όπως διατυπώθηκε, δεν επαναλαμβάνει τις αρχές που αφήνει ως ίχνη το ως άνω επεισόδιο. Παραμένει, βεβαίως, το ερώτημα, αν το *σύμφυτο δικαίωμα (inherent right)*, παρότι εθιμικό, αφομοιώνεται από τις προβλέψεις του Χάρτη. Το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης στην *υπόθεση Νικαράγουα κατά ΗΠΑ (1986)*, δέχεται ότι το σύμφυτο δικαίωμα συνιστά εθιμικό κανόνα, αφού προϋπάρχει της υιοθέτησης του Χάρτη. Το έθιμο αφορά στις αρχές της αναγκαιότητας και αναλογικότητας, οι οποίες συμπληρώνουν τη διάταξη του άρθρου 51 του Χάρτη.

Όσον αφορά τους σημαντικότερους περιορισμούς, που επιβάλλονται από τη διεθνή κοινότητα, επί του εθιμικού δικαιώματος της αυτοάμυνας, ο καθηγητής Myres McDougal, του πανεπιστημίου Yale, επισημαίνει χαρακτηριστικά: *«Οι σημαντικότεροι περιορισμοί που επιβάλλονται από τη διεθνή κοινότητα επί του εθιμικού δικαιώματος της αυτοάμυνας, είναι η αναγκαιότητα και αναλογικότητα, υπό την προϋπόθεση ότι η ενέργεια αυτή δικαιολογείται μόνο για όσο χρονικό διάστημα το Συμβούλιο Ασφαλείας, δεν είναι σε θέση να λάβει μέτρα και το κράτος κατά του οποίου στρέφεται η ενέργεια, παραβιάζει το διεθνές δίκαιο».*

Αναγκαιότητα, σημαίνει ότι η χρήση βίας στην αυτοάμυνα πρέπει να είναι απολύτως απαραίτητη για να αποκρουσθεί η απειλή, ενώ η αναλογία, απαγορεύει τη χρήση βίας σε αυτοάμυνα, αν υφίσταται δυσανάλογη υπέρβαση του τρόπου ή του σκοπού της ανάγκης, που προκάλεσε αρχικά τη χρήση βίας. *Κατά συνέπεια, πριν από το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, το εθιμικό διεθνές δίκαιο αναγνώρισε ότι η προληπτική*

⁸³ Christofer C. Joyner and Anthony Clark, *ό.π.*, σελ. 34.

αυτοάμυνα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί, εφόσον η αναγκαιότητα συναντούσε την αναλογικότητα.⁸⁴

Αναφορικά με τις προϋποθέσεις προσφυγής στην άμυνα, αυτές είναι: I) Η προσφυγή στην άμυνα πρέπει να απαντά σε μία προηγούμενη αυθαίρετη ένοπλη επίθεση. Η επίθεση αυτή πρέπει να έχει εκδηλωθεί κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή κατά νόμιμων συμφερόντων ή με προσβολή συμβόλων ή με μέτρα που θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή ή την ασφάλεια των πολιτών του κράτους που αμύνεται. Κανένα κράτος δε μπορεί να στερηθεί καθ' οιονδήποτε τρόπο το δικαίωμα της άμυνας.

Πριν από την υιοθέτηση του Χάρτη, η άμυνα περιλάμβανε και την προληπτική άμυνα. Με τη θέσπιση του Χάρτη, η άμυνα περιορίστηκε στην απόκριση στην ένοπλη επίθεση που έχει συμβεί (“if an armed attack occurs”). Να επισημανθεί ότι η απειλή, μολονότι θα ήταν αναμενόμενο να δικαιολογεί τη νόμιμη άμυνα, αφού θεωρείται ισοδύναμη της χρήσης βίας, εντούτοις συνίσταται στην αναγκαιότητα ενός κράτους να λαμβάνει προπαρασκευαστικά μέτρα προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμα της άμυνας.

II) Η προσφυγή στην άμυνα χρειάζεται να υπαγορεύεται από την αναγκαιότητα. Η αρχή αυτή είναι συνάρτηση της αμεσότητας της επίθεσης και είναι δυνατόν να αφορά στην εξουδετέρωση όχι μόνο παρούσας επίθεσης, αλλά και μελλοντικής απειλής κατά της ασφάλειας και της σταθερότητας.

III) Η άμυνα πρέπει να είναι το λογικό αποτέλεσμα της επίθεσης, να περιορίζεται σε έλλογη χρήση βίας και πρέπει, βεβαίως, να τηρείται το μέτρο της αναλογικότητας.⁸⁵

Ως προς τα είδη της άμυνας, διακρίνουμε τις ακόλουθες περιπτώσεις:

1) Τη νόμιμη άμυνα (self-defense): είναι σύμφυτο, φυσικό δικαίωμα, δηλαδή προϋπάρχει και, άρα, δεν είναι αναγκαία η ύπαρξη προϋποθέσεων άσκησης του και υφίσταται αδυναμία άρνησης χορήγησής του από οποιονδήποτε σε οποιοδήποτε κράτος. Σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη, το οποίο θέτει το γενικό κανόνα της άμυνας, το δικαίωμα της αυτοάμυνας επιτρέπει σε ένα κράτος που ενεργεί, χωριστά ή

⁸⁴ Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *ό.π.*, σελ. 56-57.

⁸⁵ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 264-267.

συλλογικά, να χρησιμοποιήσει στρατιωτική δύναμη, η οποία πρέπει να είναι απαραίτητη και ανάλογη, προκειμένου να αντιμετωπίσει μία ένοπλη επίθεση.⁸⁶

Η νόμιμη άμυνα, τελεί υπό την αίρεση ελέγχου και ενδεχόμενης ανάληψης δράσης από το Συμβούλιο Ασφαλείας, δηλαδή είναι δυνατή η άσκησή της μέχρι το Συμβούλιο Ασφαλείας να λάβει τα αναγκαία μέτρα για τη διατήρηση ή αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Πάντως, η άμυνα δε μπορεί να αναιρεθεί από το γεγονός ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει επιληφθεί της κρίσης και διαχειρίζεται το μηχανισμό για να τερματισθούν και να εξουδετερωθούν η δράση και η εδραίωση της παράνομης επίθεσης σε βάρος του κράτους-θύματος. Αν η επέμβαση του Συμβουλίου Ασφαλείας είναι αποτελεσματική και αποκαταστήσει τη διαταραγμένη ακεραιότητα, τότε το κράτος-θύμα υποχρεούται να τερματίσει την ένοπλη άμυνα.⁸⁷

Το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, στην υπόθεση *Νικαράγουα κατά ΗΠΑ (1986)*, ερμηνεύοντας το Χάρτη συστατικά, θέτει αυστηρά κριτήρια προσφυγής στη νόμιμη άμυνα. Όχι μόνο το «επικείμενο» της επίθεσης δεν εκπληρώνει τους όρους για την άσκηση της άμυνας, αλλά η τελευταία περιορίζεται στην απόκρουση μεγάλης κλίμακας και βαρύτητας ένοπλης επίθεσης και δεν αφορά κάθε χρήση βίας. Άρα, μία χαμηλής έντασης χρήση βίας, που δεν είναι δυνατό να εξελιχθεί σε μία σοβαρή απειλή για γενικότερη σύρραξη, παρότι συνιστά παραβίαση του άρθρου 2 παρ. 4 του Χάρτη, δεν εγείρει, κατά την κρίση του δικαιοδοτικού οργάνου, δικαίωμα νόμιμης άμυνας.

Συγχρόνως, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης περιορίζει το δικαίωμα της άμυνας ως απόκριση, μόνο στις ακόλουθες περιπτώσεις: *όταν έχει συμβεί η ένοπλη επίθεση ("if an armed attack occurs")*, *οπωσδήποτε από ξένο κράτος προερχόμενη (ανεξαρτήτως αν τη διενεργούν οι τακτικές ένοπλες δυνάμεις ή παραστρατιωτικές ή τρομοκρατικές οργανώσεις)*, *η οποία πρέπει να αποδίδεται σε σε άλλη χώρα-δράστη και να ταυτοποιείται η προέλευσή της*, *αφού δεν είναι δυνατόν η άμυνα να αποκρίνεται αδιακρίτως ή σε στόχο που δεν έχει σχέση με την επίθεση που δέχθηκε*. Επομένως, το Δ.Δ.Χ. έχει περιχαρακώσει, προσηλωμένο στο γράμμα του Χάρτη, το δικαίωμα στην

⁸⁶ Πέτρος Λιάκουρας, Παραδόσεις στο μάθημα *Σύγχρονα Θέματα Διεθνούς Δικαίου*, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, χειμερινό εξάμηνο, 2008-2009.

⁸⁷ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 270.

άμυνα, απορρίπτοντας κάθε προσφυγή είτε στην *προληπτική άμυνα (anticipatory self-defense)*, είτε στον *προληπτικό πόλεμο (pre-emptive self-defense)*.⁸⁸

2) Την προληπτική άμυνα (anticipatory self-defense): είναι η δράση με σκοπό την αποτροπή εκδήλωσης μελλοντικών επιθέσεων. Στην προληπτική άμυνα δημιουργείται η εντύπωση για άμεσο-επικείμενο χτύπημα, όπου είναι επιτακτική η ακαριαία αντίδραση. Προϋποθέσεις της προληπτικής αυτοάμυνας, είναι η ύπαρξη σοβαρών ενδείξεων απειλής, να συνάδει με την αρχή της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας και να υφίσταται αποτροπή συγκεκριμένου στόχου. Παρά το γεγονός ότι το άρθρο 51 του Χάρτη Ηνωμένων Εθνών επιτρέπει μόνο ένα δικαίωμα αυτοάμυνας («*αν έχει εμφανισθεί ένοπλη επίθεση*»), ένα αξιόπιστο νομικό επιχείρημα μπορεί να προβληθεί για τις περιπτώσεις κατά τις οποίες υφίστανται στοιχεία ύπαρξης μίας επικείμενης απειλής-επίθεσης. Η προληπτική, προβλεπτική αυτή δράση, σε τέτοιες περιστάσεις, πιθανώς, να θεωρείται νόμιμη από τα περισσότερα κράτη.⁸⁹

Η προληπτική άμυνα, αφορά τόσο σε πρώιμη αντίδραση έναντι ενός πολέμου που χρησιμοποιεί συμβατικά όπλα, όσο και σε εξουδετέρωση πιθανού χτυπήματος από πυρηνικά όπλα. Σκοπός του προληπτικού αυτού μέτρου, είναι να εξουδετερωθεί η ένοπλη επίθεση, την οποία αν το ενδιαφερόμενο κράτος αφήσει να αναπτυχθεί και εξελιχθεί, θα καταστήσει το κόστος σε απώλειες ανυπολόγιστο. Δεν αποκρούεται μόνο ένας κίνδυνος, αλλά σταματά στη φάση της ανάπτυξης μία χρήση βίας. Η νομιμότητα μίας τέτοιας ενέργειας είναι ασαφής και, σε μεγάλο βαθμό, η τυπική νομική αντίληψη την απορρίπτει. Η κρίση περί της νομιμότητας της προληπτικής άμυνας, ακολουθείται *ex post facto* από τα βασικά όργανα του ΟΗΕ.⁹⁰

Η προληπτική άμυνα εφαρμόστηκε στις εξής περιπτώσεις: *το 1962 με τους πυραύλους στην Κούβα, το 1967 με τον Πόλεμο των Έξι Ημερών στη Μέση Ανατολή και το 1981 με τον βομβαρδισμό του Ιράκ (πυρηνικός αντιδραστήρας του Osaric) από τους Ισραηλίτες. Ειδικότερα, το 1962, ο Πρόεδρος Κέννεντυ ισχυρίστηκε ότι οι Σοβιετικοί πύραυλοι στην*

⁸⁸ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 273-274.

⁸⁹ Πέτρος Λιάκουρας, *Παραδόσεις στο μάθημα Σύγχρονα Θέματα Διεθνούς Δικαίου*, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, χειμερινό εξάμηνο, 2008-2009.

⁹⁰ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 277.

Κούβα ήταν απειλή για τις Ηνωμένες Πολιτείες. Εισηγήθηκε, λοιπόν, στα κράτη-μέλη να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα, ακόμη και βίαια, για να απομακρύνουν αυτό τον κίνδυνο. Έτσι, η Κούβα ετέθη σε καραντίνα. Το 1967, ξέσπασε ο Αραβοϊσραηλινός πόλεμος, όταν το Ισραήλ κατέλαβε αραβικά εδάφη. Το Συμβούλιο Ασφαλείας, εισηγήθηκε την επιστροφή τους. Το 1981, το Ισραήλ επιτέθηκε και κατέστρεψε τον πυρηνικό αντιδραστήρα του Osaric κοντά στην Βαγδάτη, με τη δικαιολογία ότι απειλείτο. Το Ιράκ αντέδρασε, απαντώντας ότι τα πυρηνικά που διέθετε ήταν υπό έλεγχο. Το Συμβούλιο Ασφαλείας, πρότεινε στο Ισραήλ να αναπτύξει δικό του πυρηνικό πρόγραμμα.⁹¹

3) Τον προληπτικό πόλεμο (*pre-emptive self-defense*): είναι η δράση με σκοπό την εξουδετέρωση πιθανών απειλών μελλοντικών επιθέσεων. Η νέα αυτή αντίληψη, διαφέρει από την *προληπτική άμυνα (anticipatory self-defense)* σε ένα γεγονός, δηλαδή ότι στην τελευταία ο κίνδυνος είναι άμεσος και ορατός και η επίθεση επικείμενη, ενώ στον *προληπτικό πόλεμο (pre-emptive self-defense)* ο κίνδυνος είναι πολύ απόμακρος, ή ακόμη υποθετικός και είναι πιθανό, αλλά διόλου βέβαιο, ότι θα εκδηλωθεί, αλλά είναι προτιμότερο να εξουδετερωθεί ένας επικίνδυνος αντίπαλος, προτού προβεί σε χρήση των όπλων του, αφού η αντίδραση, όταν εκδηλωθεί η επίθεση, συνεπάγεται ανυπολόγιστο κόστος.

Ο προληπτικός πόλεμος (*pre-emptive self-defense*) δεν έχει καμία νομική βάση στο τρέχον διεθνές δίκαιο, διότι ούτε το άρθρο 51, ούτε η κρατική πρακτική παρέχουν οποιαδήποτε βάση για αυτοάμυνα, στηριζόμενα στο ότι ένα κράτος είναι πιθανό να χτυπήσει κάποτε στο μέλλον ή κάπου στον κόσμο. Φτάνει στα όρια ενός πολέμου, που, για να δικαιολογηθεί, χρειάζεται να παράσχει στοιχεία αναγκαιότητας έναντι μίας απειλής. Αυτό ενισχύεται ακόμη περισσότερο από το γεγονός ότι δεν απαιτείται άμεση σχέση του ενδεχόμενου χτυπήματος με το θύμα. Προς το παρόν, η αντίληψη περί της προληπτικής αυτής δράσης, με σκοπό την εξουδετέρωση κάθε απόμακρου αλλά εν δυνάμει κίνδυνου ή την αναμόρφωση των εσωτερικών δομών των ασύντακτων κρατών με την επιβολή δημοκρατικών θεσμών ή τον παρεμβατικό τερματισμό μίας ανεπιθύμητης, για τις μεγάλες χώρες, κρίσης, δε φαίνεται να κερδίζει έδαφος και αναβάλλεται για αργότερα.⁹²

⁹¹ Thomas M. Frank, *ό.π.*, σελ. 97-108.

⁹² Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 286-293.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η νομιμότητα των επιχειρήσεων που βασίζονται σε ρητή και εκ των προτέρων εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας, δε φαίνεται να αποτελεί πλέον αντικείμενο αμφισβήτησης, παρόλο που κατά καιρούς έχουν εκφρασθεί σχετικές αμφιβολίες με βάση τις αποκλίσεις του θεσμού από το γράμμα του Κεφαλαίου VII του Χάρτη.⁹³ Ωστόσο, έχουν πραγματοποιηθεί ανθρωπιστικές επεμβάσεις, χωρίς την εξουσιοδότηση των Ηνωμένων Εθνών. Μία εξ' αυτών, συνιστά η επέμβαση του ΝΑΤΟ στο Κόσσοβο.⁹⁴

Η στρατιωτική επέμβαση των νατοϊκών δυνάμεων στο Κόσσοβο, η οποία θα αποτελέσει το αντικείμενο ανάλυσης του κεφαλαίου αυτού, επανέθεσε το ερώτημα αν το διεθνές δίκαιο επιτρέπει τη χρήση βίας από κράτη που ενεργούν μονομερώς, προκειμένου να αντιμετωπισθούν παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στο έδαφος τρίτων κρατών, όταν οι ενέργειες αυτές πραγματοποιούνται έξω από τις ενδεδειγμένες διαδικασίες των αρμοδίων οργάνων του ΟΗΕ.⁹⁵

ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΧΩΡΙΣ ΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΟΔΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΣΟΒΟΥ

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, η βάσει του Γιουγκοσλαβικού Ομοσπονδιακού Συντάγματος του 1974, αυτονομία της περιοχής του Κοσσόβου, καταργήθηκε από την Κυβέρνηση του Βελιγραδίου. Η διοίκηση της περιοχής, αναλήφθηκε εξολοκλήρου από το Βελιγράδι και, μάλιστα, ασκήθηκε αυταρχικά, προσβάλλοντας με μαζικές διώξεις και ένοπλη βία τα ατομικά δικαιώματα των κατοίκων της και στερώντας τους κάθε αυτονομία, που πριν ασκούσαν. Ενώπιον των βιαιοτήτων αυτών, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το 1998, άσκησε πίεση προς το Βελιγράδι να

⁹³ Λινός-Αλέξανδρος Σισιλιανός, *Η εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για χρήση βίας*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003, σελ. 183.

⁹⁴ Άλλες περιπτώσεις είναι οι δύο επεμβάσεις του ΝΑΤΟ στο Ιράκ το 1991 και 1992, προκειμένου να εξαναγκαστεί το τελευταίο να αποσύρει τα στρατεύματά του από το Κουβέιτ. Το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, δεν είχε εξουσιοδοτήσει γι' αυτές τις επεμβάσεις. Βλ. 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 183.

⁹⁵ Φωτεινή Παζαρτζή, *ό.π.*, σελ. 4.

αποδεχθεί τη Συμφωνία του Rambouillet, που προέβλεπε ενισχυμένη αυτονομία του Κοσσόβου, με την προοπτική πληρέστερης ανεξαρτησίας, εντός του πλαισίου της Σερβικής κυριαρχίας.

Ο Σέρβος Πρόεδρος Milosevic, απέρριψε αυτό το ενδεχόμενο, δηλαδή να συμφωνηθεί ένα καθεστώς αυτοκυβέρνησης, που κινείτο ούτως ή άλλως στη λογική της αποκατάστασης της αρχικής αυτονομίας, με προοπτική την παραχώρηση επιτηρούμενης ανεξαρτησίας. Συγχρόνως, όχι μόνο δε διαβουλευθήκε έστω την ελάχιστη παραχώρηση δικαιωμάτων ή περιορισμών εξουσιών, αλλά απάντησε με ασύλληπτη ένοπλη βία εναντίον του Κοσσόβου, θεωρώντας το ως μέτρο για να αποτραπεί το ενδεχόμενο του διαμελισμού της Σερβίας. Η κατάσταση αυτή οδήγησε στους, άνευ της εξουσιοδότησεως του Συμβουλίου Ασφαλείας, αεροπορικούς βομβαρδισμούς του NATO, ως απροκάλυπτο μέσο πίεσης και εξαναγκασμού, προκειμένου ο Σέρβος Πρόεδρος να υιοθετήσει τη Συμφωνία Rambouillet.⁹⁶

Η επέμβαση στηρίχτηκε στις αποφάσεις 1199 και 1203 του Συμβουλίου Ασφαλείας, που καταδίκάζαν την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Κόσσοβο. Η πολεμική εμπλοκή του NATO, είχε επικριθεί κατά πολύ για τη νομιμότητά της, διότι οι αποφάσεις αυτές δεν εξουσιοδοτούσαν να γίνει επέμβαση. Εντούτοις, εκ των υστέρων, θεωρήθηκε ότι ήταν αναγκαία, προκειμένου να διασωθεί ο αλβανόφωνος πληθυσμός της περιοχής, από τις αφαιρέσεις των δικαιωμάτων του, στις οποίες συστηματικά, μετά το 1989, τον υπέβαλε ο Σέρβος Πρόεδρος.⁹⁷ Ειδικότερα, οι διώξεις των Κοσσοβάρων Αλβανών από το Βελιγράδι, οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους, η χρήση βίας και η άρνηση για διαπραγμάτευση και ειρηνική επίλυση των διαφορών, ήταν τα στοιχεία που προκάλεσαν την επέμβαση.⁹⁸

Ποια ήταν η αντίδραση των κρατών; Οι ΗΠΑ, ισχυρίστηκαν ότι η επέμβαση δικαιολογείτο, διότι πραγματοποιήθηκε για ανθρωπιστικούς λόγους και με σκοπό να

⁹⁶ Πέτρος Λιάκουρας, *Internationally Administered Territories: Transitional Exercise of Powers as a Model for Resolving Sovereign-Based Conflicts*.

⁹⁷ Πέτρος Λιάκουρας, *ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ, ΑΠΟ ΤΗ ΖΥΡΙΧΗ ΣΤΗ ΛΟΥΚΕΡΝΗ, Σε αναζήτηση ομοσπονδιακής επίλυσης*, Αθήνα, εκδ. Σιδέρη, σελ. 159-160.

⁹⁸ Statement of Ambassador A. Peter Bulreig to the Security Council, 23 March 1999, S/PV, 3988, στο 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 185.

παύσει η βία.⁹⁹ Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε η Αγγλία, που υποστήριξε την επέμβαση του NATO στο Κόσσοβο, το 1999, ως «νόμιμη ένοπλη ανθρωπιστική επέμβαση».¹⁰⁰ Η Σουηδία τήρησε μία πιο ουδέτερη στάση, τονίζοντας ότι η στρατιωτική επέμβαση του NATO, χωρίς την εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας, ήταν παράνομη, αλλά δικαιολογημένη, αφού είχαν εξαντληθεί προηγουμένως όλα τα ειρηνικά μέσα για την ελευθερία της πλειονότητας του πληθυσμού στο Κόσσοβο ανεπιτυχώς. Στον αντίποδα, η Ολλανδία υπογράμμισε ότι το άρθρο 2 παρ. 4 του Καταστατικού δεν αφήνει περιθώριο για χρήση βίας (επέμβαση), χωρίς την εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας, ότι η τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι καθήκον πρωτίστως του ίδιου του κράτους, το οποίο υποχρεούται να τηρεί τους διεθνείς κανόνες και ότι οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις πρέπει να θεωρούνται ως «λύση επείγουσα ανάγκης».

Η Επιτροπή του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ, το 2000, πρόβαλε το επιχείρημα ότι η στρατιωτική επέμβαση του NATO στο Κόσσοβο ήταν δικαιολογημένη από ηθική άποψη και συμφώνησε στη βαθμιαία αλλαγή του πλαισίου του Καταστατικού του ΟΗΕ, για τη δημιουργία μίας νέας νομικής βάσης, επί της οποίας θα εδράζεται η ανθρωπιστική επέμβαση. Αυτή συνίσταται στα εξής: Α) Η βία πρέπει να είναι το τελευταίο καταφύγιο (*ultimum refugium*).

Β) η ευθύνη για την παύση των βιαιοπραγιών, βαρύνει το ίδιο το κράτος.

Γ) όταν μία κυβέρνηση είναι ανίκανη να σταματήσει τη βία, τότε, μόνο, η διεθνής κοινότητα πρέπει να αναλάβει δράση.

Δ) η χρήση βίας πρέπει να επιτύχει τον αντικειμενικό της σκοπό, σε συμφωνία προς τους κανόνες του διεθνούς δικαίου.¹⁰¹ Παράλληλα, πρότεινε την απόσυρση του δικαιώματος αρνησικυρίας (*veto*) από τα κράτη-μέλη, σε περίπτωση «έκτακτης ανάγκης» (παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων κ.λ.π). Πάντως, ουδεμία νομική βάση βρήκε για την ανθρωπιστική επέμβαση.¹⁰²

⁹⁹ Ο τέως Πρόεδρος της Αμερικής Μπιλ Κλίντον ανέφερε τη «μη συμμόρφωση της Γιουγκοσλαβικής Κυβέρνησης στις αποφάσεις 1199 και 1203 του Συμβουλίου Ασφαλείας». Βλ. 10th Commission, *ό.π.*, σελ.185.

¹⁰⁰ Ο τέως Πρωθυπουργός της Αγγλίας Τόνι Μπλερ ισχυρίστηκε ότι «η επέμβαση στο Κόσσοβο ήταν το μόνο μέσο αποτροπής μίας τεράστιας ανθρωπιστικής καταστροφής». Βλ. 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 185.

¹⁰¹ 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 192-193.

¹⁰² 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 197.

Η επιστήμη, ως προς το ζήτημα της επέμβασης στο Κόσσοβο, διχάστηκε. Η διχογνωμία, προκλήθηκε από το γεγονός ότι η επιδρομή του NATO δε συνοδευόταν από την εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας, πολλώ δε μάλλον που τη δράση ανέλαβε το NATO. Η άποψη υπέρ της επέμβασης, εδραζόταν στο γεγονός ότι έπρεπε να τερματιστεί η συστηματική και κατάφωρη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των αλβανοφώνων.¹⁰³ Από την άλλη, σύμφωνα με τον Butislav Vucas, «η επέμβαση του NATO στο Κόσσοβο, δεν πρέπει να θεωρηθεί ανθρωπιστική για δύο λόγους: α) Μπορεί να θεωρηθεί ως υποστήριξη προς την αλβανική πλειονότητα στο Κόσσοβο και β) οι νατοϊκοί βομβαρδισμοί, στοίχισαν τη ζωή περισσότερων Σέρβων από τον αριθμό των θυμάτων του Μιλόσεβιτς». Πάντως, παρά τις αντιρρήσεις για τη νομιμότητα ή όχι της επέμβασης, σχετικά δηλαδή με το αν καθιερώνεται εθιμικά ή όχι μία τέτοια δράση, επικράτησε μάλλον η άποψη ότι το δίκαιο δε μπορεί να συνιστά *σύμφωνο αυτοκτονίας (suicide pact)*.

Προκύπτει, λοιπόν, αναπόφευκτα το εξής ερώτημα: κατά πόσο η προσφυγή σε βία από το NATO, χωρίς την εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας, νομιμοποιείτο κατά τους κανόνες του διεθνούς δικαίου; Αν το Συμβούλιο Ασφαλείας ήθελε, θα μπορούσε να είχε ενεργοποιήσει τις προβλέψεις του κεφαλαίου VII του Χάρτη περί συνεργασίας με περιφερειακούς οργανισμούς, όπως είχε πράξει στην περίπτωση της Βοσνίας (συνεργασία ΟΗΕ-NATO). Το γεγονός ότι δεν το έκανε, σε συνδυασμό με την αδυναμία επίκλησης του άρθρου 51 του Χάρτη περί ασκήσεως του δικαιώματος αυτοάμυνας από το NATO, αφού η Σερβία δε σχεδίαζε να επιτεθεί εναντίον κράτους-μέλους του, αλλά και την ανυπαρξία εθίμου ή αναγκαστικού δικαίου που να επιτρέπει τη μονομερή χρήση βίας για ανθρωπιστικούς λόγους, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η προσφυγή στη βία ήταν νομικά αβάσιμη.¹⁰⁴

Καταληκτικά, η υπεράσπιση ενός συλλογικού αγαθού, όπως η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια, από έναν περιφερειακό οργανισμό (το NATO), μονομερώς, θέτει ένα κρίσιμο ερώτημα σε σχέση με την υιοθέτηση νέων ρόλων και τη νομιμοποιητική δράση των νέων δρώντων. Η μονομερής επιχείρηση του NATO και ο παραγκωνισμός ενός οργάνου κατεξοχήν αρμοδίου για την επιβολή των αρχών που απορρέουν από το σύστημα συλλογικής ασφάλειας, συνιστά υπέρβαση της ισχύουσας διακρατικής τάξης για πολλά κράτη. Ωστόσο, παρά τα ηθικά διλήμματα που εκφράζονται κατά καιρούς και

¹⁰³ 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 184.

¹⁰⁴ Ειρήνη Χειλά-Αγγελος Αθανασόπουλος, *ό.π.*, σελ. 571.

που εκφράστηκαν έντονα με αφορμή την κρίση στο Κόσσοβο, η μονομερής ανθρωπιστική επέμβαση παραμένει ασυμβίβαστη με το ισχύον διεθνές δίκαιο.¹⁰⁵

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

¹⁰⁵ Φωτεινή Παζαρτζή, *ό.π.*, σελ. 7.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Όσον αφορά στην επέμβαση στα *ασύντακτα κράτη (failed states)*, που πραγματοποιείται εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας, είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι μία κρίση, αδιάφορο αν είναι διεθνής ή όχι, εξαρτάται καταρχήν από την εσωτερική δικαιοδοσία του κράτους. Ωστόσο, η σοβαρότητα των περιστάσεων, μπορεί να την καταστήσει αντικείμενο εξετάσεως από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων που του αναγνωρίζουν οι διατάξεις του κεφαλαίου VII.

Η αποτυχημένη επέμβαση της διεθνούς κοινότητας στη Σομαλία (1992-1995), που θα αποτελέσει το αντικείμενο ανάλυσης του κεφαλαίου αυτού, ανέδειξε, μεταξύ άλλων, την εσωτερική διαμάχη και την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία προέκυψε ως αποτέλεσμα της ανεξέλεγκτης σύγκρουσης, ως στοιχείο που συνιστά απειλή για τη διεθνή ειρήνη. Το Συμβούλιο Ασφαλείας προέβη σε αυτήν την εκτίμηση, διευρύνοντας την έννοια της απειλής, ακόμα και για εσωτερικές συγκρούσεις και εξουσιοδότησε την επέμβαση, προκειμένου να προληφθεί η επιδείνωση μιας κατάστασης με ανθρώπινα θύματα.¹⁰⁶

Παράλληλα, αναδεικνύει το πρόβλημα των ασύντακτων και αναρχούμενων κρατών και της σχέσης τους με τη διεθνή κοινότητα, που προσδιορίζεται από τα ζητήματα της ανθρωπιστικής συνδρομής και της ανάγκης εδραίωσης κρατικών δομών, τις επιχειρησιακές δυσχέρειες μίας σύγχρονης ειρηνευτικής στρατιωτικής επέμβασης και το ασύμβατο και, συχνά προκλητικό, της αντίληψης και του τρόπου δράσης μίας στεγανοποιημένης διεθνούς γραφειοκρατίας, που είναι αποξενωμένη από την υπαρκτή και συχνά οδυνηρή πραγματικότητα του κόσμου.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *Η βία και η άμυνα στο διεθνές δίκαιο, μία επανεκτίμηση*, σελ. 248, κεφ. 11 στο *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 261.

¹⁰⁷ Ευστράτιος Β. Αλμπάνης, *Διεθνής Επέμβαση*, εκδ. Libro, Αθήνα, 2001, σελ. 79.

ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΕ ΑΣΥΝΤΑΚΤΑ ΚΡΑΤΗ: Η ΣΟΜΑΛΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Στη Σομαλία, τον Ιανουάριο του 1991, ανετράπη ο δικτάτορας Siyad Barre από αντίπαλες συμμαχίες μεταξύ των διαφόρων φατριών. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη συμμαχία μεταξύ των τριών κινημάτων της αντιπολίτευσης, οδήγησε σε πολιτικό χάος τη χώρα. Μέχρι την άνοιξη του 1992, η Σομαλία, ήταν μία ακυβέρνητη χώρα, εντελώς εγκαταλελειμμένη από τη διεθνή κοινότητα, στο έλεος των ένοπλων συμμοριών και του λοιμού.¹⁰⁸

Η Δ.Ε.Ε.Σ., καθώς και άλλες οργανώσεις που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή, ζήτησαν από τα συμβαλλόμενα μέρη την παροχή συνδρομής για την αντιμετώπιση της κρίσης.¹⁰⁹ Το Συμβούλιο Ασφαλείας ανταποκρίθηκε θετικά, θεωρώντας ότι τα αποτελέσματα της εμφύλιας διαμάχης και της εξαθλίωσης του πληθυσμού εξαιτίας της σκληρής σύγκρουσης, συνιστούσαν απειλή και παραβίαση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

Η απόφαση 794/1992 του Συμβουλίου Ασφαλείας, διαπίστωνε μαζικές παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και εξουσιοδοτούσε τα κράτη να λάβουν όλα τα αναγκαία μέτρα για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης, που συνιστούσε απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Πέραν της συστάσεως ειρηνευτικής δύναμης, εξουσιοδοτήθηκε η ανάπτυξη πολυεθνικής δύναμης από τις ΗΠΑ. Αυτή αφορούσε σε *peace-making operation* και όχι σε *peace-keeping*.¹¹⁰

Το Δεκέμβριο του 1992, δυνάμει της ως άνω υπ' αριθμόν 794/1992 απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας, εγκαθιδρύεται για πρώτη φορά μία ανθρωπιστική επιχείρηση, η «*Επιχείρηση Αποκατάστασης της Ελπίδας*». Το έργο της περιλάμβανε δύο στάδια: αρχικά, την εδραίωση ασφαλούς περιβάλλοντος για τη διανομή ανθρωπιστικής

¹⁰⁸ Ευστράτιος Β. Αλμπάνης, ό.π., σελ. 107.

¹⁰⁹ Μαρία-Ντανιέλλα Μαρούδα, *Η διεθνής ευθύνη για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2006, σελ. 341.

¹¹⁰ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, ό.π., σελ. 248, κεφ. 11 στο *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 260-261.

βοήθειας και, σε μεταγενέστερο στάδιο, το σχηματισμό μίας νέας κυβέρνησης, στην οποία ο ΟΗΕ θα διαδραμάτιζε τον κεντρικό ρόλο στη διαδικασία θεσμικής ανασυγκρότησης, πολιτικής συμφιλίωσης και οικονομικής αποκατάστασης της χώρας.

Τον Ιανουάριο του 1993, η νέα Κυβέρνηση Clinton, δυνάμει της υπ' αριθμόν 814/1993 απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας, ενθάρρυνε τη διαδικασία ανοικοδόμησης των κρατικών δομών και προώθησε την ενίσχυση της πολιτικής συμφιλίωσης, μέσω της ευρείας συμμετοχής όλης της σομαλικής κοινωνίας στη διαδικασία διαπραγμάτευσης. Το Μάιο του 1993, ιδρύεται η UNOSOM II (*United Nations Operation in Somalia*), η οποία αναλαμβάνει το πολύπλοκο και φιλόδοξο έργο της ανοικοδόμησης των κρατικών δομών, δηλαδή της «εδραίωσης κράτους» (*nation-building*).

Ωστόσο, η επιχείρηση εδραίωσης κράτους απέτυχε. Τον Ιούνιο του 1993, οι επιθέσεις από τις δυνάμεις του Στρατηγού Aideed εναντίον της UNOSOM II, είχαν ως αποτέλεσμα το θάνατο 23 Πακιστανών μελών της ειρηνευτικής αποστολής. Επίσης, τον Οκτώβριο του 1993 δολοφονήθηκαν 17 Αμερικανοί και συνελήφθησαν μέλη της ειρηνευτικής αποστολής. Το Κογκρέσο, ασκούσε πιέσεις για την αποχώρηση των αμερικανικών δυνάμεων. Τελικά, το Μάρτιο του 1994, η Κυβέρνηση Clinton διέταξε την αποχώρηση των αμερικανικών δυνάμεων από τη Σομαλία.¹¹¹

Γιατί, όμως, απέτυχε η επιχείρηση; Τα αίτια της αποτυχίας είναι πολλά και ποικίλλουν:

Α) Η έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού για μακροπρόθεσμη αντιμετώπιση της Σομαλικής Κρίσης. Αιτία γι' αυτό, ήταν η απουσία σαφούς στόχου και συγκεκριμένων μέσων της ανθρωπιστικής επέμβασης.

Β) Ο βραχυπρόθεσμος χαρακτήρας της επέμβασης, λόγω του φόβου απωλειών που συνεπαγόταν η στρατιωτική εμπλοκή σε μία χώρα με ανύπαρκτη θεσμική οργάνωση και οι βραχυπρόθεσμοι στόχοι της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, αναφορικά με τα μέσα και τη διάρκεια της αποστολής, ήταν στοιχεία που υπονόμισαν την αξιοπιστία της επέμβασης.

Γ) Η έλλειψη κατανόησης των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών, που επικρατούσαν στη Σομαλία. Ειδικότερα, τα διλήμματα ασφαλείας μεταξύ των διαφόρων

¹¹¹ Ειρήνη Χειλά, *Ο ΟΗΕ ΣΤΗ ΣΟΜΑΛΙΚΗ ΚΡΙΣΗ, Μία συνολική εκτίμηση της επιχείρησης «αποκατάστασης της ελπίδας»*, Εξωτερικά Θέματα, Αθήνα, Ιούλιος 2002, σελ. 84-88.

πολιτικών φατριών, η άνιση κατανομή της στρατιωτικής ισχύος, ο αγώνας των τοπικών φυλετικών ηγετών για την προάσπιση των συμφερόντων της φυλής τους και την κατανομή εξουσίας και ο ρόλος των περιφερειακών γειτονικών χωρών (Αιθιοπία, Ερυθραία), συνθέτουν μία πολιτική πραγματικότητα, κύριος στόχος της οποίας είναι ο διαρκής αγώνας επιβίωσης έναντι του αντιπάλου, παρά η συμφιλίωση και η ειρηνική διευθέτηση των προβλημάτων. Άλλωστε, πρωτοτυπία της επέμβασης συνιστά το γεγονός ότι υπήρξε η πρώτη μαζική στρατιωτική επέμβαση σε μία χώρα, χωρίς την πρόσκληση της κυβέρνησής της, με το επιχείρημα της έλλειψης μίας κυβέρνησης δυνάμενης να ζητήσει ή να επιτρέψει τη χρήση βίας.

Δ)Οι ειρηνευτικές προσπάθειες του ΟΗΕ, αντί να μειώσουν την απόλυτη κυριαρχία των φυλετικών ηγετών, την ενίσχυσαν, εμπλέκοντας στη διαδικασία διαπραγμάτευσης μόνο τους ηγέτες των 15 κύριων φυλών σε βάρος των υπολοίπων, γεγονός που κατέστησε δυσχερή πάσα προσπάθεια φυλετικής συμφιλίωσης.

Ε)Η αδυναμία της UNITAF και UNOSOM II να ελέγξουν τον αφοπλισμό των ισχυρών στρατιωτικά φυλετικών ομάδων, λόγω αφενός των ανεπαρκών μέσων που διέθετε η UNOSOM II και αφετέρου της έλλειψης αυτόνομης δράσης, δεδομένου ότι η υπεροχή της αμερικανικής παρουσίας στη UNOSOM II, ουσιαστικά έθετε την αποστολή υπό τη διοίκηση του Πενταγώνου παρά του ΟΗΕ.¹¹²

ΣΤ)Η κρατούσα αμερικανική αντίληψη να μεταφέρει τις λειτουργίες ασφαλείας στην αρμοδιότητα του ΟΗΕ, προκειμένου να αποφύγει το κόστος της περαιτέρω εμπλοκής.¹¹³

Η αποτυχημένη επέμβαση της διεθνούς κοινότητας στη Σομαλία, σηματοδότησε το τέλος μίας εποχής συνεργασίας στα πλαίσια του Συμβουλίου Ασφαλείας, που σχεδόν δεν είχε προλάβει να αρχίσει.¹¹⁴ Συγχρόνως, επέφερε πολλές αλλαγές στο πεδίο των πολυεθνικών επιχειρήσεων των Ηνωμένων Εθνών και στην πολιτική των ανθρωπιστικών οργανώσεων, η ανεξαρτησία, η αμεροληψία και η ουδετερότητα των

¹¹² Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ενώ ο τότε Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ **Boutros-Boutros Ghali** ασκούσε πιέσεις στην κατεύθυνση της διεύρυνσης του ρόλου της UNITAF επί θεμάτων εξοπλισμού, οι ΗΠΑ αρνούσαν κάτι τέτοιο.

¹¹³ Ειρήνη Χειλά, *ό.π.*

¹¹⁴ Μαρία-Ντανιέλλα Μαρούδα, *ό.π.*, σελ. 342.

οποίων, επηρεάστηκε ανεπανόρθωτα. Η Σομαλική Κρίση, καταδεικνύει, με τον πλέον σαφή τρόπο, ότι το κύριο πρόβλημα δεν είναι η ανεπάρκεια των μέσων επιβολής και εδραίωσης της ειρήνης, αλλά η έλλειψη αξιόπιστων συλλογικών μηχανισμών, που να εγγυώνται αμεροληψία έναντι κρατικών προτεραιοτήτων και επιλογών.

Καταληκτικά, η διεθνής κοινότητα θα πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι η επιβολή της ειρήνης με τη χρήση βίας, έχει ελάχιστες πιθανότητες επιτυχίας, αν τα άμεσα εμπλεκόμενα κράτη δεν αναλάβουν το κόστος και της συνέπειες μίας τέτοιας επιχείρησης. Παράλληλα, είναι αναγκαίο να αντιληφθεί ότι η ανοικοδόμηση της ειρήνης και της σταθερότητας σε κοινωνίες υπό κρίση, συνιστά μία πολυεπίπεδη και πολυδιάστατη δραστηριότητα, η οποία απαιτεί μακροχρόνιο και στρατηγικό σχεδιασμό και συντονισμό δράσης των εμπλεκόμενων μερών (κρατών και διεθνών οργανισμών) και ότι η επιτυχής εδραίωση των κρατικών δομών συνιστά το μέσο καταπολέμησης των γενεσιουργών αιτιών της τρομοκρατίας, τις συνέπειες της οποίας βιώνουν τα κράτη μετά το χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001.¹¹⁵

¹¹⁵ Ειρήνη Χειλά, *ό.π.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΚΤΟ

Κατά την τελευταία δεκαετία, ο εκδημοκρατισμός αναδεικνύεται σε υποχρέωση του επεμβαίνοντος και σε οικουμενική επιταγή, αφού η ύπαρξη αυταρχικών καθεστώτων θεωρείται καθ' αυτή απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, σε μία ιδιαίτερα ευρεία ερμηνεία της απειλής για την ειρήνη και την ασφάλεια, ενώ η διεύρυνση των νομιμοποιητικών λόγων της επέμβασης, αφορά ακόμη και στην προστασία της ασφάλειας του πλανήτη, μέσα από δύο επί μέρους εκφάνσεις της δυνητικής απειλής: *την τρομοκρατία και τη χρήση όπλων μαζικής καταστροφής*.¹¹⁶

Στο πεδίο του διεθνούς δικαίου, οι βασικές αρχές του υποστηρίζουν την ισότητα των κρατών και τάσσονται ενάντια στην επέμβαση για αλλαγή καθεστώτος. Κάθε μικρό κράτος δικαιούται να επιλέγει την κυβέρνηση του, χωρίς την ανάμειξη των ισχυρών κρατών και της διεθνούς κοινότητας στα εσωτερικά του. Ωστόσο, στο πεδίο του σύγχρονου διεθνούς δικαίου, υποστηρίζεται η αλλαγή των καθεστώτων για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με βάση το σκεπτικό ότι οι κυβερνήσεις πρέπει να εξυπηρετούν τους πολίτες και όχι να τους καταδυναστεύουν.¹¹⁷

Ο Πόλεμος στο Ιράκ, το 2003, πραγματοποιήθηκε κάτω από μοναδικές συνθήκες, με τον ΟΗΕ να τάσσεται ενάντια στη διεξαγωγή του και την παγκόσμια κοινή γνώμη αδύναμη να αντιδράσει επί της συμπεριφοράς των ισχυρών. Η επέμβαση στο Ιράκ, είναι η «*μητέρα όλων των αλλαγών καθεστώτων*». Ως δικαιολογία για την επέμβαση, προβλήθηκε η διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η προστασία από τα όπλα μαζικής καταστροφής και την τρομοκρατία και

¹¹⁶ Βλ. Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *ό.π.*, σελ.590, κεφ. 24 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 567.

¹¹⁷ Παραδείγματα αποτελούν η αντικατάσταση του Τσαρλς Τέιλορ στη Σιέρα Λεόνε και του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς στη Γιουγκοσλαβία. Βλ. W. Michael Reisman, *Why Regime Change Is (almost always) A Bad Idea*, MANLEY O. HUDSON MEDAL LECTURE, 98 Am. Soc'y Int'l, L. Proc, 2004, σελ. 290-291.

ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΧΤΥΠΗΜΑ ΤΗΣ 11^{ης} ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2001: Η ΜΟΝΟΜΕΡΗΣ ΔΡΑΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΙΡΑΚ (2003)

Το 2002, δημοσιεύτηκε η νέα στρατηγική των ΗΠΑ, ως απόρροια της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, καθώς και των απειλών που μπορεί να προέρχονται από ασύντακτα κράτη, τα οποία διαθέτουν πυρηνικά ή άλλα όπλα μαζικής καταστροφής. Αφορμή υπήρξε η διαμάχη σχετικά με την επέμβαση στο Ιράκ, για την οποία επέμεναν οι ΗΠΑ και οι στενοί σύμμαχοι της, διότι το Ιράκ αρνείτο να συμμορφωθεί με προηγούμενες αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας. Με βάση τις αποφάσεις αυτές, το Ιράκ καλείτο να αφοπλισθεί.

Η αρμόδια Επιτροπή Ενέργειας των Ηνωμένων Εθνών, που παρακολουθούσε την πρόοδο του εν λόγω αφοπλισμού, εξουσιοδοτήθηκε να ερευνήσει αν το Ιράκ διατηρεί ακόμη πυρηνικά όπλα ή άλλα όπλα μαζικής καταστροφής στο έδαφος του. Η άρνηση του Ιράκ να συνεργασθεί, θα συνεπαγόταν επιβολή μέτρων με την εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας.¹¹⁸ Σε μία ομιλία του, ο πρώην Πρόεδρος της Αμερικής George W. Bush πρότεινε ένοπλη επέμβαση στη Βαγδάτη, με σκοπό τον αφοπλισμό των Ιρακινών. Το Ιράκ έπρεπε να καταστρέψει τον πυρηνικό εξοπλισμό του, διαφορετικά θα υφίστατο σοβαρές κυρώσεις (ένοπλη επέμβαση).

Οι ΗΠΑ αποφάσισαν να επέμβουν μονομερώς, κάνοντας χρήση ενός στρατηγικού δόγματος που είχε επεξεργασθεί ο δικός τους γραφειοκρατικός μηχανισμός. Η μονομερής δράση κατά του Ιράκ, ολοκληρώθηκε με τη σύλληψη του Σαντάμ Χουσεΐν και την επιβολή μίας διοίκησης που θα οργάνωνε τη μετάβαση του Ιράκ από αυτόχθονα ελίτ προς τη δημοκρατία. Αυτή η επιχείρηση, αποκλήθηκε ως *«αλλαγή καθεστώτος και προαγωγή της δημοκρατίας»*.

Η μονομερής δράση επικρίθηκε έντονα, λόγω της έλλειψης ρητής εξουσιοδότησης του Συμβουλίου Ασφαλείας. Η κριτική αναφορικά με τη μονομερή δράση κατά του Ιράκ το 2003 από τις ΗΠΑ και τους πρόθυμους συμμάχους της, εστιάσθηκε στο γεγονός ότι οι χώρες αυτές ήταν, όπως διατείνονταν, πεπεισμένες ότι το Ιράκ διαθέτει πυρηνικά όπλα. Ήταν ατυχές ότι η επέμβαση διενεργήθηκε, προτού αποφανθεί επί της έρευνας η Επι-

¹¹⁸ Nathan A. Canestaro, *ό.π.*, 25 B.U. Int'l L.J., 2007, σελ. 157.

τροπή Ενέργειας των Ηνωμένων Εθνών. Η απόφαση 1441/2002 του Συμβουλίου Ασφαλείας, όριζε σαφώς ότι τυχόν δράση κατά του Ιράκ επρόκειτο να συζητηθεί και επ' αυτής να ληφθεί νέα απόφαση. Παρόλα αυτά, το Συμβούλιο Ασφαλείας προειδοποίησε το Ιράκ ότι θα υφίστατο σοβαρές συνέπειες, αν εξακολουθούσε να παραβιάζει τις υποχρεώσεις που του είχαν ήδη επιβληθεί από την εισβολή του στο Κουβέιτ.¹¹⁹

Για να ενισχύσουν τα επιχειρήματα υπέρ της μονομερούς δράσης κατά του Ιράκ στις επίσημες θέσεις τους, τα νομικά επιτελεία των χωρών της συμμαχίας εκείνης κατά του Ιράκ, προσέφυγαν σε αμφισβητούμενες ερμηνευτικές προσεγγίσεις των αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας: *κατά πρώτον*, όπως προβλήθηκε, η επέμβαση εξουσιοδοτείτο από τη διαρκή ισχύ της απόφασης 678/1990 του Συμβουλίου Ασφαλείας, η οποία έκανε επιτρεπτή τη χρήση όλων των απαραίτητων μέσων, περιλαμβανομένης της χρήσης βίας, προκειμένου να συμμορφωθεί το Ιράκ και να αποσυρθεί από το Κουβέιτ.

Κατά δεύτερον, υποστηρίχθηκε ότι δυνάμει της απόφασης 687/1991 του Συμβουλίου Ασφαλείας, επιβάλλονταν μέτρα αφοπλισμού του Ιράκ, υποχρέωση την οποία το τελευταίο παραβίασε, αφού δε συμμορφώθηκε με αυτή, στοιχείο που η παραβίαση ανανέωσε, όπως ισχυρίστηκε ο νομικός σύμβουλος του Foreign Office, την ισχύ της απόφασης 678/1990 περί προσφυγής σε κάθε μέσο.

Κατά τρίτον, προβλήθηκε ότι η απόφαση 1441/2002, με την οποία υπογραμμιζόταν ότι η μη συμμόρφωση με τις αποφάσεις συνιστούσε μία περαιτέρω παραβίαση, ήταν προάγγελος της επέμβασης, αφού προειδοποιούσε με ιδιαίτερη αυστηρότητα το Ιράκ ότι πρόκειται να αντιμετωπίσει σοβαρές συνέπειες, αν συνέχιζε να παραβιάζει τις υποχρεώσεις του που απέρρεαν από τις προγενέστερες αποφάσεις, όπως διατυπώνονταν στις παραγράφους της ίδιας αυτής απόφασης.

Όμως, σε αντίθεση με τα προεκτεθέντα, η απόφαση 1441/2002 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, ρητώς διατυπώνει ότι περαιτέρω δράση απαιτεί απόφαση του ιδίου του οργάνου (του Συμβουλίου Ασφαλείας) που να την εξουσιοδοτεί. Επίσης, η απόφαση 678/1990 δε μπορεί να επεκταθεί, διότι αφορά μόνο στο γεγονός της κατάληψης του Κουβέιτ. Ακολούθως, το γεγονός ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας προειδοποιεί ότι θα είναι ιδιαίτερα αυστηρό έναντι του Ιράκ, δε συνεπάγεται ότι

¹¹⁹ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 287-288.

εξουσιοδοτεί την μονομερή επέμβαση εναντίον του. Ακόμα και η συνεχής μη συμμόρφωση του Ιράκ με τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας ή η διαρκής άρνησή του να συνεργαστεί με την Επιτροπή Ενέργειας, εγείρει την παρέμβαση της συλλογικής ασφάλειας και όχι την μονομερή επέμβαση.¹²⁰

Καταληκτικά, η διεθνής κοινότητα ασκεί κριτική σε κάθε αλλαγή καθεστώτος, ανάλογα με την περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη σταθερότητα της ειρήνης στην περιοχή. Πάντως, ως εφαρμοστέα κριτήρια, προκειμένου να κριθεί ως επιτυχής μία επιχείρηση αλλαγής καθεστώτος, παρατίθενται τα εξής : Α) Η επέμβαση πρέπει να υποστηρίζεται από διεθνείς οργανισμούς.

Β) Αν η αλλαγή δεν εξουσιοδοτείται από τα Ηνωμένα Έθνη, είναι αναγκαίο να υφίσταται ισχυρή εξωτερική υποστήριξη (από τα κράτη που δε θα στείλουν δυνάμεις).

Γ) Χρειάζεται να υπάρχει αλληλοϋποστήριξη μεταξύ της χώρας που επεμβαίνει και της χώρας που δέχεται την επέμβαση-αλλαγή.

Δ) Η κυβέρνηση που αποσκοπείται να καταργηθεί, πρέπει να μη διαθέτει ισχυρή εσωτερική υποστήριξη, ενώ η κυβέρνηση που την αντικαθιστά, χρειάζεται να γίνει αποδεκτή.

Ε) Η διάρκεια παραμονής του στρατού απελευθέρωσης, απαιτείται να είναι σύντομη.

ΣΤ) Η δύναμη κατοχής, πρέπει να μην έχει τοπικιστικό ενδιαφέρον για την περιοχή.¹²¹

¹²⁰ Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό.π.*, σελ. 248, κεφ. 11 στο Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 289-290.

¹²¹ W. Michael Reisman, *ό.π.*, σελ. 298.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τη δεκαετία του 1990, εφαρμόστηκε η θεωρία του φιλελευθερισμού στην πράξη. Με την εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης, θεωρήθηκε ότι διεθνείς οργανισμοί (όπως τα Ηνωμένα Έθνη και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου), μπορούν να συμβάλλουν στην προώθηση της συνεργασίας και της ειρηνικής συνύπαρξης μεταξύ των κρατών και στη συμμόρφωση προς τους διεθνείς κανόνες.¹²² Η εξάπλωση της δημοκρατίας στην ανατολική Ευρώπη και η επέμβαση στον Πόλεμο του Κόλπου, όπως και οι επεμβάσεις στη Βοσνία, Σομαλία και Αϊτή, στήριξαν τα οράματα των φιλελευθέρων για μία παγκόσμια δίκαιη κοινωνία. Υποστηρικτής αυτής της θεωρίας ήταν ο Αμερικανός Πρόεδρος Clinton, ο οποίος τόνισε ότι «τα κράτη ζουν σε μία νέα εποχή ελευθερίας».¹²³

Το νέο στρατηγικό περιβάλλον, χαρακτηρίζεται από την εξάπλωση της διεθνούς τρομοκρατίας και τη διάδοση των όπλων μαζικής καταστροφής. Μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001, η κυβέρνηση Bush παρουσίασε ένα νέο στρατηγικό δόγμα, υιοθετώντας το δικαίωμα να χρησιμοποιήσει τη βία προληπτικά (*pre-emptively*), ενάντια σε οποιαδήποτε ομάδα χωρών ή τρομοκρατών που θα μπορούσε, ενδεχομένως, να απειλήσει την αμερικανική ασφάλεια.

Στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα, το ζήτημα της στρατιωτικής επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών, θεωρείται σημαντικό και ουσιαστικό. Στη νέα αυτή εποχή, τα κράτη χαρακτηρίζονται ως «προβληματικά» (πχ το Σουδάν, η Σρι-Λάνκα, η Ρουάντα κ.α.), ως «αποτυχημένα» (πχ η Σομαλία, η Λιβερία κ.α.), ακόμη και ως «κράτη-δολοφόνοι» (πχ το Ιράκ, η Αϊτή κατά τη διάρκεια των ταραχών του 1991-1994 κ.α.). Το νέο περιβάλλον ασφάλειας, θεωρείται ρευστό και είναι ευάλωτο. Η ικανότητα του ΟΗΕ να βοηθά και, ταυτόχρονα, να παραμένει ουδέτερος, τίθεται υπό αμφισβήτηση.¹²⁴

Το διεθνές δίκαιο, δεν προβλέπει, συνήθως, όλες τις εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον, ώστε να αποτελέσει τη *normative justification* για τις απαιτήσεις που μπορούν να

¹²² Στους τελευταίους περιλαμβάνονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι διεθνείς οικονομικές συμφωνίες και ο έλεγχος των όπλων.

¹²³ Ειρήνη Χειλά-Αγγελος Αθανασόπουλος, *ό.π.*, σελ. 581.

¹²⁴ Μαίρη Μπόση, *ό.π.*, σελ. 35-51.

εκπληρώνουν σύγχρονες ανάγκες και να υπογραμμίζουν τις τάσεις της διεθνούς κοινότητας. Σε άλλες δε περιπτώσεις, είναι σκοπίμως ασαφής ο κανόνας διεθνούς δικαίου. Το διεθνές δίκαιο, από τη φύση του, ακολουθεί τις εξελίξεις και τη διεθνή πολιτική που ωριμάζει και προσπαθεί να συνοψίσει τις αποφάσεις της σε γραπτό ή εθιμικό κανόνα δικαίου. Εξάλλου, διακρίνεται από μία βραδύτητα, όχι μόνο ως προς την εξέλιξη του, αλλά και ως προς την υιοθέτηση νέων κανόνων ή την αναθεώρηση των αναχρονιστικών.

Παράλληλα, δεν υπάρχει ούτε αυτοματισμός, ούτε, από την άλλη πλευρά, το δίκαιο μπορεί να συνιστά δίκαιο αυτοκτονίας, δηλαδή επιμονή σε έναν απαγορευτικό κανόνα δικαίου σε εξαιρετικές περιστάσεις, που εκ των πραγμάτων επιβάλλουν την επ' ωφελεία παρέκκλιση από αυτόν. Υπάρχουν πειστικές καταστάσεις που απαιτούν τη σχετική διευθέτηση και, συνήθως, η πολιτική προηγείται και η έγκριση υπό τη μορφή ενός κανόνα έπεται. Αν, ωστόσο, ενταχθούμε στη λογική ότι το διεθνές δίκαιο προβάλλει τις οικουμενικές αξίες, τη σταθερότητα και την προαγωγή των κοινών συμφερόντων ως μία κοινωνική δράση, τότε μία κρίση γύρω από την τύχη ενός λαού δε μπορεί παρά να συνιστά μία πολιτική επιλογή που, ανάλογα με την περίπτωση, ακολουθεί δίκαια την έννοια της διεθνούς έννομης τάξης.¹²⁵

Ως προς τη χρήση ή απειλή χρήσης πυρηνικών όπλων, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, το 1994, κλήθηκε να γνωμοδοτήσει επί ερωτήματος που του ετέθη από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, σχετικά με το αν «η απειλή ή η χρήση πυρηνικών όπλων, κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες, είναι επιτρεπτή από το διεθνές δίκαιο». Το Δ.Δ.Χ., μετά από δύο περίπου χρόνια επεξεργασίας και πολλές συνεδριάσεις, εξέδωσε τελικά τη γνωμοδότησή του, στις 8 Ιουλίου του 1996.

Παρόλο που σε πολλές παραγράφους του σκεπτικού της η γνωμοδότηση δέχεται την ολοκληρωτικά καταστροφική φύση των πυρηνικών όπλων (παρ. 35), τις εξολοθρευτικές συνέπειες που δεδομένα έχουν στο οικοσύστημα (παρ. 43), τη βεβαιότητα ότι η χρήση τους θα προκαλούσε μη αναγκαίο πόνο και παράλληλα θα παραβίαζε την θεμελιώδη αρχή του διεθνούς δικαίου *περί διάκρισης μεταξύ μαχητών και αμάχων (principle of distinction)*, εντούτοις προχωρεί και καταλήγει στην περίφημη, πλέον, παράγραφο 105^E, η οποία αναφέρει: «Παρά ταύτα, ενόψει της ισχύουσας κατάστασης του διεθνούς δικαίου και των πραγματικών στοιχείων που βρίσκονται στη

¹²⁵ Πέτρος Λιάκουρας, *ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ, ΑΠΟ ΤΗ ΖΥΡΙΧΗ ΣΤΗ ΛΟΥΚΕΡΝΗ, Σε αναζήτηση ομοσπονδιακής επίλυσης*, Αθήνα, εκδ. Σιδέρη, 2007, σελ. 121.

διάθεσή του, το Δικαστήριο δε μπορεί να αποφανθεί με βεβαιότητα κατά πόσο η απειλή ή η χρήση πυρηνικών όπλων θα ήταν ενέργεια νόμιμη ή παράνομη, στην ακραία περίπτωση της νόμιμης άμυνας, κατά την οποία ίδια η επιβίωση του κράτους θα ετίθετο σε κίνδυνο».

Κατά την άποψη της συντριπτικής πλειοψηφίας των διεθνολόγων που ασχολήθηκαν με τη γνωμοδότηση και μόνο το γεγονός ότι το Δ.Δ.Χ. δεν αποφάσισε ότι η χρήση (και επομένως και η απειλή) των πυρηνικών όπλων είναι πάντοτε παράνομη, θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως ήττα εκείνων που υποστήριζαν την άποψη αυτή και, αντίθετα, ως νίκη εκείνων (κυρίως των πυρηνικών δυνάμεων) που υποστήριζαν τη νομιμότητα της απειλής χρήσης βίας. Το ερώτημα που ανακύπτει αναπόδραστα είναι το εξής: *αν η χρήση των πυρηνικών όπλων, με όλα τα καταστροφικά αποτελέσματα που αυτή συνεπάγεται, διατηρεί τη νομική πιθανότητα να θεωρηθεί νόμιμη ενέργεια κάτω από την προϋπόθεση της άσκησης νόμιμης άμυνας, τότε γιατί, με το ίδιο σκεπτικό, η χρήση πολεμικών μεθόδων και άλλων συμβατικών όπλων να μη θεωρηθεί νόμιμη ενέργεια, αν διαπράττεται κατά τη διάρκεια της άσκησης του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας;*¹²⁶

Όσον αφορά τις πράξεις διεθνούς τρομοκρατίας, οι οποίες θέτουν σε κίνδυνο όχι μόνο την ασφάλεια των υπηκόων μίας Πολιτείας ή των συμφερόντων αυτής, αλλά και την ασφάλεια ολόκληρης της ανθρωπότητας, το διεθνές δίκαιο τις θεωρεί ως εγκλήματα εναντίον της ειρήνης με βάση την αρχή της παγκόσμιας δικαιοσύνης. Πρακτική συνέπεια της αρχής αυτής, είναι η εφαρμογή των εγχώριων ποινικών νόμων σε όλα ανεξαρτήτως τα εγκλήματα, οπουδήποτε κι αν συνέβησαν και από οποιονδήποτε κι αν διεπράχθησαν. Η αρχή αυτή εναρμονίζεται με την παγκόσμια δικαιοδοσία των κρατών για τη δίωξη και τιμωρία των εγκλημάτων αυτών, μέσω της παραπομπής τους είτε ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων είτε ενώπιον του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.¹²⁷

Ως προς νομιμότητα της ανθρωπιστικής επεμβάσεως, η νομική βάση για την υποβάθμιση της κρατικής κυριαρχίας σε ανθρωπιστικές επεμβάσεις, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, εντοπίζεται στη διεύρυνση της έννοιας της «απειλής για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια» του κεφαλαίου VII του Χάρτη. Κι αυτό, διότι μία κρίση στο εσωτερικό ενός κράτους, θα μπορούσε, με διάφορους τρόπους, να διαχυθεί πέρα από τα σύνορά

¹²⁶ Διονύσης Σ. Γάγγας, *Εισαγωγή στο διεθνές δίκαιο των ενόπλων συγκρούσεων*, Αθήνα, εκδ. Σιδέρη, Νοέμβριος 2003, σελ. 81-85.

¹²⁷ Κωνσταντίνος Π. Χορτάτος, *Το νέο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο των ενόπλων συγκρούσεων και τα εγκλήματα πολέμου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003, σελ. 90,92.

του. Ο κύριος λόγος που επικαλέστηκαν για την επέμβαση οι ηγέτες των κρατών-μελών του NATO, ήταν η αποτροπή μίας ανθρωπιστικής καταστροφής, κυρίως υπό τη μορφή της ροής προσφύγων προς τις γειτονικές χώρες.

Σύμφωνα με τον πρώην Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ Boutros-Boutros Ghali, «η έννοια της απόλυτης και αποκλειστικής κυριαρχίας, λαμβανομένων υπόψη της έξαρσης των εθνοτικών συγκρούσεων, θα πρέπει να συνδέεται με την ικανότητα μίας κυβέρνησης να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις και τις ευθύνες της έναντι των πολιτών της».¹²⁸ Σε αυτές τις περιπτώσεις, η συγκατάθεση ενός κράτους για επέμβαση στο εσωτερικό του, ιδιαίτερα όταν αυτή γίνεται υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, δε θεωρείται αναγκαία προϋπόθεση και μπορεί να παρακαμφθεί. Με βάση αυτή τη λογική, οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υπονομεύουν τη σημασία της κρατικής κυριαρχίας, εφόσον στο όνομα της προστασίας οικουμενικών αξιών (πχ ελευθερία, δημοκρατία, ισότητα) δικαιολογείται η παραβίαση θεμελιωδών κανόνων του διεθνούς δικαίου, από μεμονωμένα κράτη ή ομάδες κρατών, στο πλαίσιο μίας ανθρωπιστικής επέμβασης.

Παράλληλα, δε μπορούμε να παραβλέψουμε το γεγονός ότι το δικαίωμα της επέμβασης συνδέεται με το ζήτημα της επιλεκτικής συμπεριφοράς ορισμένων κρατών, ανάλογα κάθε φορά με το συμφέρον τους. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο καθηγητής Περράκης, «η ανθρωπιστική βοήθεια πραγματοποιείται με πολύμορφο προσωπείο. Μπορεί να λάβει όλες τις μορφές επεμβάσεως που γνωρίζει το διεθνές δίκαιο, όπως η διακοπή διπλωματικών σχέσεων, ο οικονομικός αποκλεισμός κ.α., συνήθως όμως πραγματοποιείται *manu militari*. Η επέμβαση, συνοδευόμενη από χρήση βίας με επίκληση ανθρωπιστικών αρχών, κατέληξε τις περισσότερες φορές σε καταχρήσεις. Στις περισσότερες δε περιπτώσεις, αν όχι σε όλες, η επίκληση αμφιλεγόμενων ανθρωπιστικών λόγων κάλυπτε στην πραγματικότητα μία πολιτικοστρατιωτικού χαρακτήρα επέμβαση».¹²⁹

Η πιο πρόσφατη περίπτωση του Ιράκ, αλλά και η περίπτωση του Κοσσοβού, αναδεικνύουν τα σοβαρά προβλήματα για τη διατύπωση ενός δόγματος περί

¹²⁸ Boutros-Boutros Ghali, *Agenda for peace: preventive diplomacy, peacemaking and peacekeeping*, 1992.

¹²⁹ Περράκης, *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, σελ. 26-28.

ανθρωπιστικής επέμβασης. Αυτά τα προβλήματα συνδέονται με έναν διπλό φόβο: *πρώτον* ότι μονομερείς επεμβάσεις αυτού του είδους, θα διευρύνουν τα περιθώρια δράσης των ηγεμονικών δυνάμεων και *δεύτερον* ότι θα δημιουργηθούν ανεπιθύμητες δεσμεύσεις για τους συμμετέχοντες, εφόσον προκύψουν ανάλογες περιπτώσεις στο μέλλον.

Οι επεμβάσεις στο Κόσσοβο και στο Ιράκ, εμφανίζουν ορισμένα κοινά σημεία:

A) Την καταπάτηση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την επίσημη Κυβέρνηση του κράτους, που δέχτηκε την επέμβαση στο εσωτερικό του και την ανάγκη χρήσης βίας, προκειμένου να παυθούν οι βιαιότητες.

B) Την ανικανότητα του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών να αναλάβει στρατιωτική επέμβαση, με σκοπό την επιβολή της ειρήνης και της ασφάλειας.

Γ) Τη συμμετοχή πολλών χωρών, οι οποίες υποστήριζαν την πράξη τους ως νομικά δικαιολογήσιμη, με στόχο την αποκατάσταση τα σταθερότητας στην περιοχή και η αποτροπή μεγαλύτερης ανθρωπιστικής καταστροφής.

Δ) Την επιδοκιμασία των επεμβάσεων από τον πληθυσμό, που δεινοπαθούσε και κινδύνευε.

ΣΤ) Τη μη καταδίκη τους από το Συμβούλιο Ασφαλείας.¹³⁰

Εν κατακλείδι, στην εποχή μας, οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις είναι, κατά ένα μεγάλο μέρος, πνευματικό τέκνο των γραφειοκρατών των Ηνωμένων Εθνών και των ανθρωπιστικών οργανώσεων ανακούφισης, οι οποίες είναι ανίκανες να ενεργήσουν με ασφάλεια στις ζώνες σύγκρουσης. Αυτές οι ομάδες, έχουν δημιουργηθεί από τους πιο ένθερμους οπαδούς του παρεμβατισμού. Αυτό συμβαίνει, εν μέρει, εξαιτίας του γεγονότος ότι οι δυτικοί πολιτικοί συνήθως περιγράφουν τις ανθρωπιστικές επεμβάσεις ως ασφαλείς. Όταν, όμως, αυτό αποδεικνύεται αναληθές, οι πιέσεις να εγκαταλειφθούν οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις γίνονται, συνήθως, πολιτικά ακαταμάχητες.¹³¹

¹³⁰ 10th Commission, *ό.π.*, σελ. 200.

¹³¹ Βλ. Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *Ανθρωπιστική επέμβαση και ευθύνη για προστασία.*, σελ.591, κεφ. 24 στο *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008, σελ. 567.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ (Βιβλίο-Άρθρο)

- 1) Ευστράτιος Β. Αλμπάνης, *Διεθνής Επέμβαση*, Αθήνα, εκδ. Libro, 2001.
- 2) Διονύσης Σ. Γάγγας, *Εισαγωγή στο διεθνές δίκαιο των ενόπλων συγκρούσεων*, Αθήνα, εκδ. Σιδέρη, Νοέμβριος 2003.
- 3) Λιακόπουλος, *Το δίκαιο στην ανθρωπιστική επέμβαση*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001.
- 4) Πέτρος Λιάκουρας, *ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ, ΑΠΟ ΤΗ ΖΥΡΙΧΗ ΣΤΗ ΛΟΥΚΕΡΝΗ, Σε αναζήτηση ομοσπονδιακής επίλυσης*, εκδ. Σιδέρη, Αθήνα, 2007.
- 5) Πέτρος Λιάκουρας, *Η βία και η άμυνα στο διεθνές δίκαιο, μία επανεκτίμηση*, κεφ. 11 στο *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008.
- 6) Πέτρος Λιάκουρας, *Internationally Administered Territories: Transitional Exercise of Powers as a Model for Resolving Sovereign-Based Conflicts*.
- 7) Μαρία-Ντανιέλλα Μαρούδα, *Η διεθνής ευθύνη για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2006.
- 8) John J. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Ήφαιστος Π-Κουσκουβέλης Ηλίας (επιμ.), Κολλιόπουλος Κ. (μεταφρ.), Αθήνα, εκδ. Ποιότητα, 2007.
- 9) Μαίρη Μπόση, *Ζητήματα ασφάλειας στη νέα τάξη πραγμάτων*, εκδ. Παπαζήση, 1999.
- 10) Φωτεινή Παζαρτζή, *Η μονομερής ανθρωπιστική επέμβαση και το διεθνές δίκαιο*, στο νομικό περιοδικό *Το Σύνταγμα, Διμηνιαία επιθεώρηση συνταγματικής θεωρίας και πράξης*, τεύχος 4/2001, Αθήνα, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001.
- 11) Περράκης, *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- 12) Αθανάσιος Γ. Πλατιάς, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Αθήνα, εκδ. Εστία, 1999.
- 13) Εμμανουήλ Ρούκουνας, *Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα, εκδ. Εστία, 1995.
- 14) Εμμανουήλ Ρούκουνας, *Διεθνές Δίκαιο II, Το κράτος και το έδαφος-Δίκαιο της θάλασσας*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1997.
- 15) *Διεθνές Δίκαιο-Κείμενα*, επιμέλεια Λ-Α Σισιλιανός, Φ. Παζαρτζή, Μ. Γαβουνέλη, Σειρά Διεθνούς Δικαίου και Εξωτερικής Πολιτικής, διεύθυνση Εμμ. Ρούκουνας, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007.
- 16) Λινός-Αλέξανδρος Σισιλιανός, *Η εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για χρήση βίας*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003.
- 17) Ειρήνη Χειλά-Άγγελος Αθανασόπουλος: «*Εθνοτική σύγκρουση και ανθρωπιστική επέμβαση*».

18)Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *Προσεγγίσεις στο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο*, Αθήνα, εκδ. Σιδέρη, 1999.

19)Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *Ο προληπτικός πόλεμος ή η παραχάραξη της λογικής*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2005.

20)Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *Ανθρωπιστική επέμβαση και ευθύνη για προστασία*, κεφ. 24 στο *Διεθνείς Σχέσεις, Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Τριανταφύλλου Δ.-Υφαντής Κ.-Χατζηβασιλείου Ε. (επιμ.), Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 2008.

21)Ειρήνη Χειλά, *Ο ρόλος της μεσολάβησης στο χειρισμό κρίσεων, Ο ΟΗΕ στην εποχή της μοναδικής υπερδύναμης*, Αθήνα, εκδ. Σιδέρη, 1999.

22)Ειρήνη Χειλά, *Ο ΟΗΕ ΣΤΗ ΣΟΜΑΛΙΚΗ ΚΡΙΣΗ, Μία συνολική εκτίμηση της επιχείρησης «αποκατάστασης της ελπίδας»*, Εξωτερικά Θέματα, Αθήνα, Ιούλιος 2002.

23)Κωνσταντίνος Π. Χορτάτος, *Ανθρώπινα δικαιώματα και διεθνής έννομος τάξις*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1984.

24)Κωνσταντίνος Π. Χορτάτος, *Εισαγωγή στο σύγχρονο διεθνές δίκαιο και το πρόβλημα των σχέσεων μεταξύ διεθνούς και εσωτερικού δικαίου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003.

25)Κωνσταντίνος Π. Χορτάτος, *Το νέο διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο των ενόπλων συγκρούσεων και τα εγκλήματα πολέμου*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ (Παρακολούθηση Σεμιναρίων-Μαθημάτων)

26)Πέτρος Λιάκουρας, *Παραδόσεις στο μάθημα Σύγχρονα Θέματα Διεθνούς Δικαίου*, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, χειμερινό εξάμηνο, 2008-2009.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ (Βιβλίο-Άρθρο)

- 1) Hedrey Bull, *Η άναρχη κοινωνία: μελέτη της τάξης στην παγκόσμια πολιτική*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2000.
- 2) Nathan A. Canestaro, *REALISM AND TRANSNATIONALISM, COMPETING VISIONS FOR INTERNATIONAL SECURITY*, 25 B.U. Int'l L.J., 2007.
- 3) Thomas M. Frank-Nigel Rodley, *After Bangladesh: the law of humanitarian intervention by military force*, *The American Journal of International Law* 67/2, Απρίλιος 1973.
- 4) Thomas M. Frank, *Recourse to Force, State Action Against Threats and Armed Attacks*, Cambridge University Press, 2002.
- 5) J.L. Holzgrefe-Robert O. Keohane, *Humanitarian intervention: ethical, legal and political dilemmas*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
- 6) Christofer C. Joyner and Anthony Clark, *Anticipatory Humanitarian Intervention: An Emerging Legal Norm?*, 10 U.S. A.F. Acad. J. Legal Stud. 1999-2000.
- 7) W. Michael Reisman, *Why Regime Change Is (almost always) A Bad Idea*, MANLEY O. HUDSON MEDAL LECTURE, 98 Am. Soc'y Int'l, L. Proc, 2004.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ (Πρακτικά Συνεδρίων)

- 8) Boutros-Boutros Ghali, *Agenda for peace: preventive diplomacy, peacemaking and peacekeeping*, 1992.
- 9) 10th Commission, *Present Problems of the Use of Force in International Law*, INSTITUT DE DROIT INTERNATIONAL-SESSION DE SANTIAGO, 2007.